

akademski list

broj 77 * godina XXVI

PRESSING

www.pressing-magazine.com

Intervju:

Staša Gejo
Boban Arsenijević
Miksa Ministarstvo

Društvo:

Afera Agrokor
Lokalpatriotizam
Kreacionisti i
pseudoistoričari

Film:

Spajdermen
Afterparti
Tvin Piks

In memoriam:

Goran Kostić - Kosta

ISSN 1451-1584

STRIPARNICA

JUŽNI
DARKWOOD
NIŠ

UL. Milojka Lešjanina 1
Niš

tel.018/242-261

Uvodnik

Zašto?

Zato što je Staša samo naša.
Zato što nam fali lokalpatriotizma.
Zato što nam je dosta kreacionizma.
Zato što Agrokor jedva pliva.
Zato što smo se uželeli dobrog piva.

Urednik

GLAVNI UREDNICI:
Aneta Radivojević, 1991-1996, (br. 1-12, 18-25)
Aleksandar Blagojević, 1994-1995, (br. 13-17)
Dobrivoje Ljujić, 1997-1999, (br. 26-31)
Jugoslav Joković, 1999-2003, (br. 31-44)
Dejan Stojiljković, 2004-2009, (br. 45-59)
Dejan N. Kostić od 2010. (br. 60-)

Tehnički urednik: R.Z. Paya 1991-2001(br.1-36)

**AKADEMSKI LIST
PRESSING**

Godina XXVI, broj 77
avgust 2017.

Izdavač:
**STUDENTSKI INFORMATIVNO –
IZDAVAČKI CENTAR NIŠ**

Glavni i odgovorni urednik:
Dejan N. Kostić
Tehnički urednik:
Dejan Stojiljković
Dizajn broja:
Saša Mitrović, Milena Lazarević
Lektura:
Aleksandra Gojković

Redakcija:
Jugoslav Joković, Aleksandar Blagojević, Dejan Dabić, Srđan Savić, Dejan Vučetić, Ivana Božić Miljković, Marko Stojanović, Ivana Antović, Velibor Petković, Aleksandar Nikolić Coa, Miloš Najdanović, Zlatibor Stanković, Ivana I. Božić, Stefan Marković, Vladan Stojiljković

Saradnici u ovom broju:
Vladimir Đorđević, Tatjana Đukić, Vladimir Veljković, Nikola Đukić, Zoran Janković, Aleksandar Radovanović, Željko Obrenović, Pavle Zelić, Aleksandar Đurić

Sekretar redakcije:
Radica Opačić

Adresa: **Šumatovačka bb, 18000 Niš**
Telefon: **018/523418**
Fax: **018/523120**
E-mail: **siic.nis@gmail.com**
Internet prezentacija:
www.pressing-magazine.com

Žiro račun: **310-159479-83**

List izlazi tromesečno

Štampa: **Medija Pan Produkt, Niš**
Tiraž: **1500 primeraka**

Štampanje ovog broja pomogli su
**Ministarstvo prosvete, nauke i
tehnološkog razvoja
Ministarstvo kulture i informisanja
Grad Niš
Gradska opština Pantelejš**

Sadržaj

Društvo strane 6 - 17

O lokalpatriotizmu i malograđanstvu

Važno je kuda ideš

Piše: **Vladimir Đorđević**

Intervju: Staša Gejo

Devojka na vrhu

Razgovarala: **Tatjana Đukić**

Agrokor: Prošlost, sadašnjost, budućnost

Sjaj i beda balkanskog diva

Piše: **Ivana Božić Miljković**

Intervju: Milivoje Stamenković Miksa

Ministarstvo za pivopije

Razgovarao: **Nikola Đukić**

Kreacionisti i pseudoistoričari

Piše: **Vladimir Veljković**

Knjige strane 18 - 20

Intervju: Boban Arsenijević

U lingvistici i jeziku nema ispravnog
i lepog

Razgovarala: **Aleksandra Gojković**

Nemanja Jovanov - Belina

Velika pitanja i odgovori

Piše: **Pavle Zelić**

Strip strane 21 - 22

Mani Larsene

Blast

Piše: **Željko Obrenović**

Stripovanje (36): Dušan Pavlić

Ogledi u stilu

Piše: **Marko Stojanović**

Film i TV strane **23-30**

Deset godina
Međunarodne kolonije animiranog filma
Svetski animatori u opštini Pantelejš
Piše: **Dejan Dabić**

Multimedijski superheroji (43):
Čuvari galaksije
Star Lordovim tragom
Piše: **Dejan Dabić**

Kritika:

Spajdermen: Povratak kući
Piše: **Pavle Zelić**

Afterparti
Piše: **Zoran Janković**

Rekvijum ya gospođu J.
Piše: **Zoran Janković**

Tvin Piks koji to više nije
Piše: **Stefan Marković**

Uticaj filmova
na pripovedanje u video-igrama
Piše: **Aleksandar Đurić**

Muzika strane **31-39**

In memoriam: Goran Kostić -
Kosta (1966-2017)
Tako mlad i tako čist
Piše: **Dejan Stojiljković**

Vek džeza (23)
Džez kao moderna umetnost
Piše: **Aleksandar Radovanović**

20 godina OK Computera
Konfiguracija koja i dalje radi
Piše: **Aleksandar Nikolić - Coa**

In memoriam: Chris Cornell (1964-2017)
Glas generacije
Piše: **Ivana I. Božić**

Kontras - Smrt svetu
Smrt svetu živeo svet
Piše: **Ivana I. Božić**

Prevod broja: Niška Banja
The spa of Niš
Preveo: **Aleksandar Blagojević**

Važno je kuda ideš

○ lokalpatriotizmu i malograđanstvu

“Kada je neko glup,
ne možete mu to ni dokazati.”

Duško Radović

Prilično jasno pamtim trenutak koji je odredio moju privrženost lokalnom i koji je, bez sumnje, uticao na to da se bez mnogo ustezanja i promišljanja nazivam lokalpatriotom. Kao i dosta drugih stvari važnih za moj životni put, i ova je direktno povezana sa fudbalom, tom igrom velikog društvenog naboja, protkanom politikom po svim svojim šavovima.

Bio sam sedmogodišnjak, već uveliko privržen lokalnom fudbalskom klubu „Radnički” i već u dobroj meri uvučen u staru zamku srpskog sportskog dvoboja „Zvezda” ili „Partizan”. Ta velika presija, ogromna važnost jedne prilično konstruisane stvarnosti, uticala je i onda, kao i sada, na društveni život prosečnog srpskog dečaka ništa manje dramatično negoli na status i mesto u društvu prosečnog odraslog Srbina. Vaspitavan da navijam za lokalni klub, inspirisan očevim pričama o Ostojiću, Sovrliću, Pakiju i Pekiju, živeo sam u kući u kojoj je atmosfera uspeha „Radničkog” u Kupu UEFA još uvek dolazila sa sportskih strana novina uredno preklopljenih za sredu, subotu ili nedelju, i odlazak na Čair. Van kuće, mi „radni-

čkovci” bili smo potpuni autsajderi zalutali u sukob epskih razmera između „zvezdaša” i „partizanovaca”. Upravo zato smo, poput nekih ljaramana, svoju ljubav ispovedali stidljivo, a u društvu, u podeli na crvene i crno-bele, prilagođavali se kako je ko umeo i mogao.

Poraz od „Partizana” na „Čairu”, te osamdeset i pete, bio bi dovoljan za tugu sam po sebi, a naročito jer je bio prilično ubedljiv i pogotovo jer nas je oterao u Drugu ligu, nas koji smo sanjali velike evropske snove samo godinu dana ranije. On je, ipak, za mene imao daleko veći i ozbiljniji naboj i značaj. Debakl sa utakmice, sa radio prenosa preneo se na ulicu i dočekaao mene dečaka, na Kičevu, zarobljenog u maslinastozelenom „stojadinu” mog ujaka, okruženog stotinama navijača „Partizana” koji su na putu ka železničkoj stanici lupali i lomili prozore prizemnih stanova u Vardarskoj ulici. Ta scena divljaštva, na koje ću godinama kasnije, naviknut na njegovu svakodnevnu prisutnost, gledati prilično pomirljivo, probudila je u meni prvo pravo osećanje ljubavi za sopstveni grad i osećanje strašne mržnje prema

„njima”.

Upravo ova navijačka podela na nas i njih postaće u godinama koje dolaze osnova mog identitetskog određenja prema šizofrenoj i neuhvatljivoj pseudorealnosti Srbije devedesetih. Taj identitet Nišlije kad god bi ostajao bez argumenata u okviru svog diskursa, dobijao je potvrdu i postajao još važniji u sukobu sa identitetom Beograđana, onih koji su unutar srpskog etnocentrizma i državnog sistemskog centralizma predstavljali personifikaciju svih ovih pojava i brojnih anomalija koje je naše društvo generisalo i kojima je razaralo život provincije, a koje su od Beograda i Beograđana stvarale elite jedne takve Srbije u dronjcima. Mogao bih se pravdati još dosta dugo, ali teško je zamisliti mladog čoveka poput mene tada, koji ne bi imao svu tu gorčinu i bes zbog jedne takve elite i jedne takve dominacije glavnog grada i istovremeno bio manje nevest, površan i slep u strasti da bi uočio sve mane svoje i tuđe identitetske uobrazilje.

Mašta o posebnosti na osnovu gradskog porekla je međutim iz sfere ličnog prelazila u sferu

javnog života. Tragajući za identitetom koji bi trebalo da potvrdi posebnu ulogu i značaj Beograda, beogradski mediji su devedesetih proizveli koncept „pravog Beograđanina“ i od njega nisu odustali do današnjeg dana. Serija tekstova, natpisa, čitav jedan malograđanski oreol satkan oko lika i dela Mome Kapora, radijskih emisija Duška Radovića, boemskih noći u Skadarliji, starih beogradskih porodica rasutih po belom svetu, specijalizovani televizijski programi na ove i slične teme, kreirali su jedan svet sazdan za sebe i radi sebe, pompezan i pijan od samozaljubivosti. U tako kreiranoj stvarnosti pravi Beograđani su bili čas oni čije beogradsko poreklo vodi još pre kafane „Znak pitanja“, čas oni koji su zabitili Bosne ili Crne Gore zamenili pesničkim lutanjima po „krugu dvojke“. U antologijama i pokušajima pripovedanja o beogradskoj umetničkoj sceni ili rokenrolu, nezaobilazni, gotovo određujući detalji su uvek oni o porodičnom poreklu aktera scene. Deca političara i oficira iz doba samoupravnog socijalizma, koja svoj proboj u rokenrol i pop kulturu duguju činjenici da su pripadala novoformiranoj „crvenoj buržuaziji“, koja im je mogla obezbediti izbor nesvakidašnjeg poziva, predstavljaju se kao heroji i heroine velikih društvenih promena. Za njih je imanjanje „beogradskog duha“ bio presudan preduslov uspeha i slave. Beogradski duh, to je bez sumnje bio marketinški proizvod koji je sa uspehom prodavao posebno skrojenu mitomaniju i koji je nama provincijalcima mogao da izgleda jedino kao zloduh koji će mrak provincije pojačavati dotle dok ona ne postane sasvim nevidljiva.

U toj provinciji, po definiciji okrenutoj sebi samoj, udaljenoj od glavnih tokova života, politički poniznoj, industrijski napuštenoj, kulturno prezrenoj, formirao se jedan privid duha, lokalni pandan onom velikom „gospodskom“ beogradskom. Ta provincija mislila je da će se tim lokalnim duhom vratiti na kartu Evrope, gde je, kako je naivno verovala, nekada postojala. Mnoge su zablude i mnoge uzaludnosti u ovoj maštariji niškoj, provincijskoj. Najveća je svakako ona o „starim Nišlijama“. Da ne bude zabune, nisu „stare Nišlije“ niti je „stari Niš“ išta gnusnija izmišljotina i zabluda od „pravih Beograđana“ i „beogradskog duha“ ili one zagrebačke „purgerštine“ koju je Krlježa tako oštro ismevao, a zapravo žalio.

Pokušavajući da definišem svoj identitet lokalnim pripadanjem jednom gradu, često sam i sam sebe ismevao ili žalio. Naivno verujući da je sasvim dovoljno da se, bez rezerve, svako ko je Niš izabrao za svoj grad može smatrati jednakim i ravnopravnim Nišlijom i gradeći svoj identitet na ovom uverenju, naišao sam na čitav niz apsurdnih nedoslednosti onih koji suvereno brane „staronišlijanstvo“ i koji su poricali ovu moju veru. Za razliku od „beogradskog duha“, koji je kao duh metropole sazdan u težnji za kosmopolitskim i koji se bez zazora upoređuje sa njujorškim ili pariskim duhom, patetično u „prave Beograđane“ primajući sve one koji će goditi i laskati beogradskoj samozaljubivosti, „staronišlijanstvo“ ne boluje od kosmopolitizma, a njegova „gospodska“ karakterna crta je sitnoburžajska. Niški duh je kafedžijski i on se u kafani samostvaruje i samouništava. On nema nameru da

učini bilo šta za zajednicu, on se zadovoljava u maloj ličnoj koristi i udobnosti nepromenljivosti. Baš zato, „starim Nišlijom“ se neće smatrati onaj koji, makar i generacijama bio u Nišu, nije postao deo sitnoburžajskog staleža, onog koji veruje da mu sve privilegije jednog pijanog života pripadaju rođenjem i mrežom poznanstava i interesa.

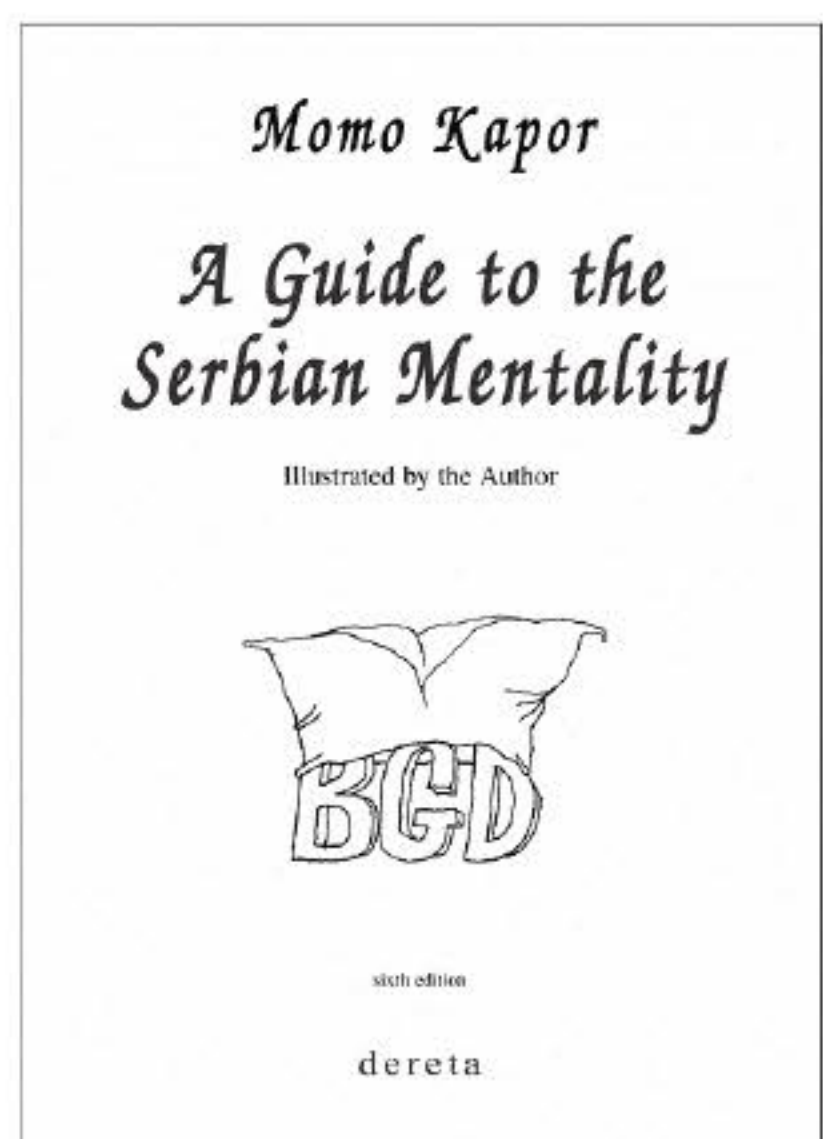
Vratimo se fudbalu. Mnogo godina nakon osamdeset i pete, našao sam se u jednoj uobičajenoj kafanskoj debati sa par „staronišlija“, pokušavajući da dokažem kako je navijati za lokalni fudbalski klub veoma važno zbog razvoja i emancipacije lokalnog sporta, a u uslovima sveopšte centralizacije života u Srbiji. U toj raspravi prebačeno mi je kako zaboravljam da „Radnički“ nikako nije i ne može biti niški lokalni klub jer je, za razliku od nekih sada nižerazrednih niških klubova, osnovan pod okriljem Komunističke partije. Na moju opasku da su „Zvezda“ i „Partizan“ beogradski klubovi osnovani pod okriljem posleratnog komunističkog režima, te da je iz istih razloga nemoguće da njih dvojica navijaju za bilo koji od ta dva kluba iako to čine, rečeno mi je lakonski:

– Drugo je to.

U takvim situacijama, setim se stihova koje sam najpre čuo u verziji Džonija Štulića, a kasnije saznao da su izvorno potekli od Ele Fildžerald:

“Nije važno odakle si, već kuda ideš.”

I zaista, mnogo važnije od porekla i „gradskog pedigrea“, pokazalo se poznavanje i veština putovanja kroz život, jer mnogi od naslednika predratne gospode zalutali su i otišli u peršun.

Razgovarala: Tatjana Đukić

Intervju: Staša Gejo

Devojka na vrhu

Nišlijka Staša Gejo je ljubav prema sportu nasledila od roditelja, a penjanjem se bavi od ranog detinjstva. Svira violu, obožava nauku, igra fudbal i želi da dan traje duže od 24 sata.

Kao svoje najznačajnije uspehe u karijeri ističe osvajanje titule juniorskog omladinskog prvaka 2015. godine u Arku, u Italiji. Iste godine, ali i u toku sledeće sezone, Staša je osvajala zlatne medalje na svakom takmičenju evropskog juniorskog ranga. „Izašavši iz juniorske kategorije, postala sam aktivna učesnica na seniorskim svetskim kupovima, na kojima sam uvek u prvih deset, a najbolji plasman mi je 4. mesto u švajcarskom mestu Meiringenu, u prvom kolu ove sezone“, kaže Staša. Pored toga, Staša je osvojila i zlatnu medalju u slobodnom penjanju na ovogodišnjim, desetim po redu Svetskim igrama održanim u Vroclavu.

U samom vrhu sporta je, kako ističe, zbog svoje upornosti, samodiscipline, ljubavi prema penjanju, želje za uspehom i za pokazivanjem veština koje je čine posebnom što se tiče penjačkog stila. Staša kaže da je eksplozivna, borbena, ali i samokritična. Ističe da je osim fizičke spremnosti za vrhunskog sportistu psihička priprema od velikog značaja:

„Psihička priprema se stiče iskustvom, sigurnošću u vlastitu snagu, vežbanjem samokontrole, uspostavljanja unutrašnjeg mira. Treba osloboditi telo da radi ono što najbolje zna kako ne bi pravilo greške. Tanka je granica između krajnje opuštenosti i zgrčenosti, ni jedno ni drugo nije produktivno, zato treba balansirati. Svi takmičari imaju uspone i padove, retki su oni koji su konstantno na vrhu. Razlozi oscilacija su različiti – događa se da pad fizičke spremnosti ograniči takmičara, ali najčešći razlog je reagovanje na pritisak, na psihofizički

stres koji nosi takmičenje.“

Stašin predah uglavnom kratko traje, kako kaže „toliko da se telo odmori od takmičarskog stresa i velikih napora“. U tom dvodnevnom ili trodnevnom predahu ona postavlja nove ciljeve, preoblikuje stare i pravi planove do sledećeg takmičenja. Kako bi postigla sve što zamisli najviše joj pomaže porodica.

„Najveća podrška su mi roditelji, posebno zbog toga što su i sami penjači i odmalena me prate na takmičenjima. Puno mi znači i podrška prijatelja iz niškog penjačkog kluba P.A.E.K. Niš, uz koje sam odrastala, podrška braće i sestara, kao i nekoliko veoma bliskih prijatelja. Imam i podršku od sponzora, Ministarstva omladine i sporta, Olimpijskog komiteta, Sportsko-penjačkog saveza Srbije, Grada Niša, zatim od prijatelja iz celog sveta, porodice, kolega sa treninga, trenera...“

Takođe ističe da je oduvek imala punu podršku profesora, kroz celo školovanje. „Uvek sam se trudila da vredno radim kako bih stekla njihovo poverenje. Trudila sam se da uskladim svoje obaveze sa odsustvom, te sam testove radila pre ili posle putovanja, učila u autu, avionu. Do sada mi je uvek uspevalo da se uspešno organizujem.“

Na pitanje da li ima vremena za hobi, Staša kaže: „Recimo da je fakultet moj najveći hobi.“ Studira elektrotehniku i trenutno je na prvoj godini studija na Univerzitetu u Mariboru. Kaže da je nauka oduvek bila njena velika strast. „Uživam u istraživanjima, pronalaženju veza između različitih prirodnih pojava. U srednjoj školi sam bila veoma aktivna u području hemije i nedavno sam bila na Intel ISEF sajmu istraživačkih radova kao predstavnica Druge gimnazije u Mariboru, sa istraživačkim radom o bioplastici iz skroba. Ne volim da se posvećujem samo jednoj stvari u

životu, dosadno je. Ako se čovek usavršava u samo jednom polju, onda gubi na širini, ograničava domet razmišljanja. Ja volim da se bavim i drugim sportovima – odmalena igram fudbal, uživam u svim aktivnostima, ali nažalost, dan ima samo 24 sata i moje telo nema dovoljno energije za sve što moje srce želi.“

Staša je u mlađem uzrastu pohađala muzičku školu, smer viola, ali je zbog preseljenja u Maribor i tolikih sati penjanja i studiranja zapostavila muziku. Kaže da se preseljenjem u Sloveniju njen život potpuno promenio. „Počela sam rad sa trenerom Gorazdom Hrenom i treniram u timu drugih penjača. Zatim, skoro sam otpočela samostalan život. Sama moram da brinem o plaćanju računa, kupovini namirnica, ishrani, vešu, čišćenju prostora u kom živim, o prevozu. Čine se kao jednostavne obaveze, ali kada se dodaju na raspored ostalih aktivnosti, onda postaje gusto. Sreća je što je Maribor mali grad i biciklom mogu brzo da stignem svuda.“

Upoređujući Maribor i Niš, Staša kaže da je u Nišu imala mogućnost lakog kombinovanja prirodne i veštačke stene. Ističe da je, iako stene nisu ni približno grandiozne kao u ostatku Evrope, imala mogućnost napretka na više polja. „U Mariboru mi je dostupna samo bolder stena, za odlazak na trening na prirodnoj steni treba organizovati ljude,

prevoz, putovati. Više nije tako jednostavno, ali je izvodljivo. Ali zato, sa druge strane, imam kvalitetnije uslove, više sati treninga, trenera koji planira program u konsultacijama sa roditeljima i sa mnom. U Nišu smo otac Slobodan, majka Vesna i ja radili sami, kreirali treninge, prilagođavali ih i krojili planove. Sada imam i više dostupnih rekvizita kojima se podiže penjačka snaga, kao i dodatnu motivaciju i pozitivnu konkurenciju sa vršnjacima sa kojima mogu ravnopravno da treniram.“

Staša smatra da sportu u Nišu pre svega nedostaje infrastruktura, zatim visoki stručni kadar i podrška mladima na putu ka velikim ostvarenjima. „Često nemamo dobar temelj za napredak. Ako ne investiramo u sport, nikada nećemo imati uspeha. Ali, ako Grad ipak prepozna potencijal, postoji način da se pomogne sportisti u njegovom napredovanju, kao u mom slučaju. Takođe, često se dešava da mladi prerano odustanu od svojih ciljeva ili sporta uopšteno, zato što nisu spremni da se predaju radu, nisu spremni na odricanja, a ni njihove porodice, dok treneri često dozvoljavaju da im mladi talenti iskliznu iz ruku.“

Stašu raduje što mladi prate srpske sportiste i bodre ih, što su ponosni na uspehe sportista, ali kaže da je brine što imamo sve manje izuzetnih mladih talenata koji će odrasti u uspešne ljude. „Možda smo vremenom kao nacija promenili sistem vrednosti i ne težimo ka sopstvenom nadgrađivanju. Kao da je mladima postalo svejedno čime će se baviti i šta će postići u životu. Nadam se da će se entuzijazam ponovo probuditi.“

Staši entuzijazam svakako ne manjka. Uživa u treniranju, i kaže da je svako takmičenje priča za sebe i da obožava što stalno upoznaje nove ljude. „Dobro se sećam većine takmičenja jer svako sa sobom nosi neki deo iskustva, neki trenutak koji

ostaje urezan u srcu doveka. Ipak, najradije se sećam finala svetskog juniorskog prvenstva u Arku 2015. kada još uvek nisam znala da sam pobedila. Nestrpljivo sam čekala u izolacionoj zoni, dok je na zadnjem bolderu penjala konkurentkinja Miho Nonaka iz Japana. Mislila sam da sam druga, nisam verovala kada je glavni sudija došao po mene, zbog doping kontrole. Rekla sam mu: "Ali Tim, zašto mene vodiš kad sam druga?" Čudno me je pogledao, a zatim počeo da se smeje. Izveo me je ispred takmičarske stene, izvan

izolacione zone i pokazao mi rezultate sa mojim imenom na vrhu. Zanimljivo sam... Od silne radosti sam ga zagrlila, jer mi je bio najbliži za slavlje. Tada smo postali dobri prijatelji. Zatim me je odveo do roditelja, navijača, prijatelja koji su čekali u redu da mi čestitaju, mnogi suznih očiju. Neverovatan momenat za pamćenje.“

Iako je još uvek veoma mlada, Staša ima jasno postavljene ciljeve. „Moj san je da dostignem visoku formu u kojoj ću se osećati moćno, da znam da mogu da zadržim svaki hvat, da izvedem svaki pokret koji zamislim. Takav osećaj mi daje puno samopouzdanja i izuzetne rezultate. Uživam u kontroli, u lakoći. Što se tiče sezone 2017. ostaju mi još dva svetska kupa u bolderu, u Vejlu (SAD) i u Minhenu. Osim toga, po posebnom pozivu učestvujem na Svetskim igrama u poljskom Vroclavu i na Adidas Rockstarsu u Štutgartu.“

U nastavku karijere želi i da širi svest o važnosti sporta u životu, u razvoju, kako fizičkom, tako i mentalnom. A devojkama kojima je uzor, Staša poručuje: „Cure, ne slušajte ih ako vam kažu da je sport za muškarce. Uvek su me ubeđivali da je fudbal muški sport, nisam slušala, a i dalje ga rado igram. I da, mišića se ne treba sramiti, oni daju primamljivu notu ženskom telu.“

Nakon razgovora ostajem inspirisana da ne odustajem ni u čemu, jer koliko god ciljevi bili visoki, poput vrhova koje Staša osvaja, dostižni su.

Sjaj i beda balkanskog diva

Agrokor: prošlost, sadašnjost i budućnost

Kako bi nekome ko nije u toku sa prilikama u Srbiji objasnili kako žive naši ljudi? Otprilike ovako: tempo života brz, prohtevi normalni, mogućnosti male, sve se vrti oko posla: kad ga nema, trčiš za njim, kad ga nađeš, sve podrediš njemu. Savremeni način života ne ostavlja mnogo slobodnog vremena i prostora za ono što se uopšteno naziva „rad na sebi“, a podrazumeva širok dijapazon aktivnosti: od unapređenja stečenih znanja i veština, preko redovnog apdejtovanja u kulturnom i informacionom pogledu, pa sve do ovladavanja novim psihološkim tehnikama koje mogu biti izuzetno korisne u međuljudskim odnosima svake vrste. Zato su danas u modi instant rešenja – za sve, pa i za rad na sebi. Nešto kao tri u jedan: brza priprema, još brža konzumacija koja pruža trenutno efektno osećaj zadovoljstva. Evo na primer, domaće tržište knjiga je preplavljeno bombastičnim naslovima koji obećavaju čitaocu

uvid u tajne alhemije sticanja bogatstva za kratko vreme, siguran put do menadžerskih pozicija, spoznaju veštine kako uvek i svuda biti harizmatičan, pametan, poštovan, voljen...Ovo instant-štivo, koje obično stoji na policama sa natpisom „popularna psihologija“ ima svoje čitaoce. Kupuju ih, ili iz čiste znatiželje listaju, gotovo svi, nezavisno od obrazovnog, ekonomskog ili društvenog statusa. Nema podatak da su nekome pomogle da promeni život iz korena, ali pouzdano znam da postoje ljudi koji su u životu stekli enormno bogatstvo, sa bogatstvom moć, sa moći, sve što uz nju prirodno ide, a nisu pročitali nijednu takvu knjigu. Niti ijednu drugu.

Tajkun! Kako to ... zvuči!

Kada već govorimo o knjigama, izvesni Charles R. Morris je, pre jedno desetak godina, napravio jedan uspešan pokušaj spajanja knjiga i planetarno uspešnih biznismena. Ti biznismeni, nara-

vno, nisu čitaoci, već glavni likovi. Naslov knjige je „Kako su Karnegi, Rokfeler, Gould i Morgan izmislili američku superekonomiju“. U njoj se opisuje trnovit put uspeha ovih ljudi, od industrijalaca do tajkuna. Otkriva se način na koji je ta pravilno ukomponovana kombinacija ideja, hrabrosti da se preuzme rizik, bezobzirnosti, pohlepe i stilizovane arogancije uticala na oblikovanje jednog od najuspešnijih ekonomskih sistema koje je svet upoznao. Ekonomska moć je osnova svake druge moći, te je tako status ekonomske supersile SAD obezbedio mnoge druge supersilne statuse, naročito onaj politički i vojni, zahvaljujući kojima pati otprilike trećina sveta. No, to je neka druga priča. Poenta je ovde da su ova četvorica, bez obzira na koji način razmišljali, koliko prljavo igrali i kojim se sredstvima u toj igri služili, uspeali da promene svet! Industrijalci, biznismeni ili tajkuni, kako ih god nazvali, u njihovom slučaju zvuči imponozantno. Naročito se reč tajkun u delu sveta odakle oni potiču izgovara sa dozom poštovanja, dok se kod nas i u našem okruženju ista reč odomaćila kao sinonim za ekonomsku moć pojedinaca zasnovanu na privilegijama datim od strane vlasti. Ta sprega funkcioniše po principu spojenih sudova u kojima se održava jednak nivo interesa onih koji su na vlasti i onih koji svojim biznisom tu vlast podržavaju, a koja im zauzvrat obezbeđuje siguran prosperitet. Taj sistem nismo izmislili mi, već je to jedan od obrazaca ekonomskog razvoja koji smo krajem prošlog veka „prepisali“ od onih koji su u tome imali bogato iskustvo i tradiciju i malo ga adaptirali prema našem mentalitetu i situaciji. Međutim, svaka biljka, pa i ovaj pelcer kapitalizma, traži svoje podneblje: tamo gde ima dobre uslove imaće i dobar rod koji može da prehrani celu naciju, tamo gde klima nije baš povoljna, rod će biti skromniji, i taman dovoljan da pokrije prostu reprodukciju, bez suvišnih pi-

tanja šta od toga ima narod. Brojni primeri potvrđuju da Srbija i većina zemalja sa ex-Yu prostora pripada ovom drugom klimatskom pojasu. Najsvježiji je onaj vezan za kompaniju Agrokor koja udarima vetrova sa finansijskih tržišta odoleva kao kula od karata.

Agrokor: istorija jednog giganta

U zvaničnim dokumentima kompanije Agrokor može se naći podatak da je čitava ova megapriča počela od jedne male porodične firme koja se bavila proizvodnjom i prodajom cveća. Početni poslovni uspeh i „cvetna nota“ poslovnog ambijenta izoštrili su njih vlasnika za nove poslovne mogućnosti i provocirali veće i sadržajnije poslovne apetite. U nove poslovne poduhvate krenulo se od činjenice da je ishrana primarna potreba svakog čoveka i od postulata savremene globalne ekonomije koji su promovisali rastuću potrošnju, prepoznajući savremeno društvo kao potrošačko društvo. Tako je nastao Agrokor koncern čija je delatnost proizvodnja i distribucija hrane i pića i maloprodaja robe široke potrošnje. Koncern je po definiciji najviši oblik privatno-kapitalističkog monopola, koji se sastoji od velikog broja monopolskih preduzeća manjeg ekonomskog gabarita među kojima postoje čvrste poslovne i finansijske veze. Te veze su, kao i poslovni rezultati svih preduzeća koja ulaze u tu priču, u funkciji jačanja i očuvanja stabilnosti čitavog sistema. Baš kao kula od karata. Problem na bilo kom nivou – tangira sve ostale nivoe. Nekada susedni „zidovi“ budu dovoljno jaki da zaštite sistem od urušavanja jednog njegovog dela, pa se pažljivom intervencijom oni mogu vratiti u pređašnje stanje. A nekada to jednostavno nije moguće. Kula se srauni sa zemljom, nadležni proglase bankrot, pa, ako ima volje, ideja i nešto para – sve ispočetka. Šta će u ovom slučaju biti?

Još jedan balon od sapunice

Pitanje budućnosti Agrokor je poslednjih meseci jedno od najpopularnijih u Srbiji i regionu. Okuplja stručnjake i kvazi-stručnjake,

analitičare i prognostičare, provlači se kroz štampu svih boja i, naravno, nema konkretan odgovor. Kao neko ko se ozbiljno bavi ekonomijom, ne dopuštam sebi bavljenje „sportskom prognozom“, ali me, naravno, interesuje koje to zakonitosti i koji faktori utiču na destabilizaciju jednog sistema u čijem se sastavu nalazi oko 30 kompanija iz pet država. Da li je u osnovi problema pohlepa i, ako jeste, zašto ona nije konstruktivno usmerena kao kod Karnegija i družine, već na sistem deluje autodestruktivno? Da li je ovo dokaz jedne od teorija ekonomske geografije koja kroz prizmu nejednakosti analizira različite ekonomske sisteme i efekte njihove implementacije u različitim delovima sveta? Drugim rečima, da li je kapitalizam odlika samo zapadnih zemalja i može li se po svaku cenu preneti na ovo područje? Oscilacije u jednom ovakvom sistemu postavljaju, između ostalog, i pitanje sudbine ogromnog broja zaposlenih. Različiti scenariji se ne mogu posmatrati per se, već u kontekstu drugih problema koji opterećuju države čije se firme nalaze u sastavu ovog giganta, kao što je pitanje porasta nezaposlenosti, siromaštva i ekonomskih migracija. Kao i svaka velika firma koja ima viziju dugoročnog opstanka na tržištu i ambiciju da svoje poslovanje širi u regionalnim okvirima, i Agrokor je povremeno posezao za kreditima. Ti krediti su u manjoj ili većoj meri uredno servisirani, Agrokor se razvijao šireći poslovnu bazu po Hrvatskoj i kupujući kompanije po Bosni i Hercegovini, Srbiji, Sloveniji i Mađarskoj. Kreditna istorija ovog giganta je bivala sve bogatija, a u bankarskom svetu Agrokor je bio prepoznat kao klijent visokog rejtinga kome je na raspolaganju bio širok spektar bankarskih usluga. Izvesno vreme, svi su bili zadovoljni: Agrokor, koji je bujao i učvršćivao svoju monopolističku poziciju koristeći sve njene blagodeti, i banke, koje su od kamata na kredite date ovom gigantu i raznoraznih provizija vrlo solidno živele. Jedno vreme se činilo da Hrvatskoj baš dobro ide. Imaju izlaz na

more, tog Todorica koji sve što dotakne pretvori u zlato, konačno ostvaruju svoj evropski san, dok Srbija još tavori u statusu kandidata. Međutim, taj evropski san je hrvatsku ekonomiju uveo u košmar: „do juče“ neprikosnoveni Agrokor morao je da se suoči sa konkurencijom iz zapadnoevropskih zemalja (Lidl, Spar i njima slični) i da sa njima deli svoj tržišni kolač, pogotovo onaj ekstra profit koji je najslađi deo monopolske pozicije. Opšte je mišljenje među ekonomistima da je konkurencija na tržištu zdrava stvar i da pravilan odnos sa njom i prema njoj može značajno unaprediti poslovanje. Zašto onda ovde nije bilo tako?

Lidl, Spar i Agrokor: nepomirljive razlike na uskom tržištu

Zato što su Spar i Lidl planetarni igrači. Na tržištu su prisutni od 30-ih godina prošlog veka, što je veoma respektabilan period za sticanje poslovnog iskustva i unapređenje kvaliteta. Lidl je sa svojih 10.000 maloprodajnih objekata prisutan u 27 zemalja, dok se delatnost Spar kompanije prostire na pet kontinenata i 139.000 maloprodajnih objekata. Oba trgovinska lanca širom sveta zapošljavaju preko 200.000 ljudi. Prihodi od tekuće prodaje su u oba slučaja impresivni i mere se desetinama milijardi evra na godišnjem nivou. Obe kompanije primenjuju diskontni model poslovanja – imaju svoje robne marke. Poređenja radi: Agrokor postoji tridesetak godina, u svom sastavu ima tridesetak kompanija iz pet država i oko 60.000 zaposlenih. Godišnji prihodi od prodaje iznose oko 6,5 milijardi eur, što je preko deset puta manje od prihoda koje ostvaruju pomenuti konkurenti. Poslovni model je sopstvena proizvodnja koja se plasira preko sopstvenih maloprodajnih objekata, što je svakako skuplja varijanta od modela koji bi podrazumevao posedovanje robne marke.

Dakle, Agrokor je stub hrvatske ekonomije i lider u regionu. U svetskim razmerama nije prepoznat kao značajna i ekonomski moćna kompanija i, logično, nastaju teškoće kada na njegovo tržište

uplove dve kompanije svetskog glasa iz iste branše. Visoku cenu neravnopravnih poslovnih pozicija, drugačijih filozofija poslovanja i sl. plaća onaj ko je ekonomski inferiorniji – u ovom slučaju Agrokor. Veličina i ekonomija obima trgovinskim lancima Lidl i Spar omogućavaju snabdevanje po nižim nabavnim cenama, što je u startu bila prednost nad Agrokorom. Takođe, geografski položaj njihovih matičnih kompanija omogućava im neograničen pristup jeftinom kapitalu, odnosno zaduživanje po mnogo nižim kamatnim stopama od onih po kojima se Agrokor može zadužiti na zapadnoevropskom ili hrvatskom finansijskom tržištu. I kad smo već kod dugova: način poslovanja praćen stalnom kreditnom podrškom, pogotovo oslanjanje na kredite velike vrednosti sa dugim rokovima naplate, doveli su Agrokor u dužničko ropstvo, odnosno u nezavidnu situaciju da sve što zaradi odlazi na servisiranje dugova. A dug, kažu obavešteni, iznosi sedam milijardi evra!

Zaposleni i šta s njima?

Pitanje koje se u aktuelnoj situaciji nameće jeste: kakva je poslovna sudbina preko 60.000 zaposlenih koji rade u sistemu Agrokor i od te zarade žive i izdržavaju porodice? Bankrot ili gašenje pojedinih kompanija iz tog sistema značilo bi novu armiju nezaposlenih i veći pritisak na tržište rada. Prestanak radnog odnosa velikog broja ljudi, a time i odsustvo njihovih redovnih mesečnih primanja, za kratko vreme bi uslovlili niz negativnih efekata. Oni bi se ispoljili kako na ličnom finansijskom planu, tako i na ekonomije njihovih matičnih zemalja. Pre svega, bila bi ugrožena egzistencija pojedinaca i njihovih porodica, došlo bi do smanjenja potrošnje, pa bi samim tim i prihodi države bili manji (posebno prihodi od PDV-a), došlo bi do po-

većanja siromaštva, još dubljeg socijalnog raslojavanja, koje za rezultat može imati socijalne nemire, porast kriminala i devijantnog društvenog ponašanja ili veći intenzitet migracija ka ekonomski stabilnijim zemljama zapadne Evrope. Već sada, u pojedinim kompanijama u sistemu Agrokor zarade kasne više od tri meseca, a neke od njih radnike plaćaju „u naturi“ dajući umesto zarada bonove za robu. Dakle, vreme je da se spasava sve što se spasiti može, pa je tim povodom donet čuveni „Lex Agrokor“, specijalni zakon za posebne prilike koji definiše pravac i način restrukturiranja ovog giganta. Lex specialis je inače zakon koji se donosi silom prilika, a koji je po važenju iznad postojećeg zakona. Srbija ima iskustva sa tim nadzakonskim aktom, ali u političkoj sferi. Naime, 1997. godine je, nakon tri meseca protesta, SPS konačno priznao izbornu volju građana i to priznanje krunisao donošenjem lex specialis-a. To je ipak

neka druga priča i bitno drugačije iskustvo od onoga kada se ovakav zakon donosi u sferi ekonomije i kad od njegove primene zavisi makroekonomska stabilnost jedne članice EU i par susednih zapadnobalkanskih država koje su svojevremeno „sa Todoricom tikve sadile“.

Kada smo već kod toga, logično je da se zapitamo šta će biti sa srpskim kompanijama koje su deo ove priče i sa zaposlenima koje izgleda niko nije prebrojao, pa se u medijima spekuliše sa ciframa od 6.000 do 11.000? Ekonomska logika kaže da kad firma propada radnici primaju manje plate, ili primaju sa zakašnjenjem ili ne primaju uopšte. Osim egzistencije, ugrožena je i njihova poslovna budućnost u preduzeću i oni mogu da biraju između dve alternative: da napuste brod koji tone ili da naprave doček stečajnom upravniku pa kako bude. Međutim, zvanično, predsednik/premijer tvrdi da „kod nas nema problema zbog Agrokor“ i odlično primećuje da nije sve pitanje ekonomije, tržišta i tržišnih mehanizama, već „...se igraju razne igre...“. E, tu dolazimo do one sprege između države i tajkuna. Izlazak države iz igre, odnosno ukidanje jednom datih privilegija, u slučaju ovako velikih sistema, ne može proći bez posledica. Agrokor koji gubi tlo pod nogama, to dokazuje. Manje je verovatno da će se desiti čudo i da će sve biti kao pre. Realnija varijanta je da će nad ovom kompanijom ukrstiti koplja neki ruski oligarh i neki tajkun sa Zapada, Kine ili Bliskog istoka i ko pobedi u kupovini akcija – nastavlja priču. Srpska preduzeća neće snositi posledice! Za ovu konstataciju ja, kao ekonomista, nemam argumenata. Oslanjam se samo na to da je ovo ta obećana godina u kojoj svi živimo bolje, pa kad je dobro nama, biće i Agrokoru.

Ragovarao: Nikola Đukić

Intervju: Milivoje Stamenković-Miksa, vlasnik paba "Ministarstvo"

Ministarstvo za pivopije

Kako se proizvodi zanatsko pivo, šta je potrebno da bi bilo kvalitetno kao i da li postoji kultura ispijanja piva u Srbiji, razgovarali smo sa Milivojem Stamenkovićem-Miksom, vlasnikom paba „Ministarstvo“.

Neka istraživanja pokazuju da zanatske ili kraft pivare trenutno zauzimaju pet odsto domaćeg tržišta, što je mnogo više nego pre nekoliko godina.

„Čini se da pet odsto nije mnogo, ali je pokazatelj u kakvom je naletu proizvodnja zanatskog piva. Pre tri godine bilo je samo jedno kraft pivo u Srbiji a danas ih ima mnogo više. To jeste veliki napredak s tim što mislim da će vrlo brzo doći do nekih 10 odsto i da će posle toga vrlo teško ići dalje. Jer se opet vraćamo na ono – odnos cene i kvaliteta a cena je ta koja diktira mnoge stvari, pogotovo u Srbiji. U razvijenim zemljama stvari su malo drugačije, u Evropi kraft pivare zauzimaju 15 odsto tržišta, u Americi malo više, dvadesetak, tako da i

tamo industrijska piva dominiraju, što je i razumljivo. Kod nas je sve još uvek u početku, ali je dobro to što se svi međusobno poznajemo, družimo i razmenjujemo iskustva, i sve to pozitivno utiče na kvalitet piva koje se proizvodi.“

U svetu se, istovremeno, vodi i mnogo više računa o kvalitetu takozvanog industrijskog piva, što kod nas često nije slučaj.

„Uzmimo, na primer, češka industrijska piva poput „kozela“ i „pilsner urkela“, to su jako kvalitetni lageri, mnogo bolji od naših. I nije samo Srbija u pitanju, već čitav Balkan. Velike pivare su u trci za profitom – što veća zarada sa što manje uloženog. Daju se velika sredstva u marketinške kampanje gde je glavna fora nova flašica, novi čep, neke

nagrade, niko tu ne pominje kvalitet. Kod nas trenutno jedino „zaječarsko“ crno pivo donekle prati evropski kvalitet i standarde, nije samo obojeno kao „nikičko“. Velike kompanije prate šta se dešava u svetu, svesne su sve veće popularnosti zanatskog piva i one su se kod nas na vreme izborile za zakonska rešenja koja im idu na ruku i dozvoljavaju da na etiketama, recimo, ne navedu sve sastojke koje koriste u proizvodnji piva i njihov procenat.“

Istovremeno su doneseni i zakoni koji izjednačavaju velike i male proizvođače, pogotovo kada su u pitanju obaveze, poput kompletne opreme i broja tehnologa, recimo, što kraft pivare dovodi u neravnotežan položaj.

"Sva je prilika da sve veća popularnost zanatskog piva i njima bode oči, tako da vrlo brzo očekujem da i oni uskoro na tržište izbace neko nazovi kraft pivo koje, naravno, neće imati nikakve veze sa nazivom. Nešto slično su pokušali u Americi ali su se proizvođači vrlo brzo našli na sudu i bili primorani da plate ogromnu odštetu zbog pokušaja obmane kupaca."

Kraft je klasično zanatsko, domaće, kućno pivo, iako u Americi postoje i velike kraft pivare sa velikom proizvodnjom. Ono što je bitno jeste

da se ta piva prave po standardnim procesima koji se podrazumevaju u zanatskom pivarstvu, bez obzira na količinu.

"Zanatsko pivo je najpre počelo da se proizvodi u Americi, a kasnije se to primilo i u ostatku sveta, pa i u zemljama koje su mnogo poznatije po proizvodnji piva, pre svega zato što Amerikanci nisu imali problema sa tradicijom. U Nemačkoj se, recimo, vrlo dobro zna – tako se pravi pivo i tu nema zezanja, dok su preko okeana mogli slobodno da istražuju jer nisu imali nikakva

ograničenja i predrasude.

Belgijanci su priča za sebe. Oni imaju svoj način proizvodnje, sva ta manastirska piva šta su drugo nego kraft. Englezi su ih lakše prihvatili u odnosu na Nemce i Čehe koji su tradicionalisti, ali i tamo ih nema u velikom broju. Zanimljivo je da su zanatsko pivo najbolje prihvatile zemlje koje nemaju veliku pivarsku tradiciju, poput Italije i Švedske, gde se prave fenomenalna kraft piva."

Ali na konzumentima je da odluče. Ko proba kraft posle desetak dana ne može da se vrati na industrijsko, pre svega zbog bogatstva ukusa i arome.

"Koliko mi se ljudi žalilo - ti si nas upropastio, navikao si nas na kvalitetna piva pa ona obična više ne možemo da pijemo a za ova nemamo para."

Miksa je organizator prvog Festivala zanatskog piva u Nišu, koji je prošle jeseni održan u dvorištu Banovine.

"Zaista nisam znao šta da očekujem kada sam se upustio u taj poduhvat. Sve je to kod nas još uvek bilo novo i nepoznato. "Ministarstvo" sam otvorio svega pola godine pre toga, tako da je postojala bojazan da ljudi to neće prihvatiti. Bilo je prisutno deset pivara a za dva dana prošlo je preko dve i po hiljade više nego zadovoljnih Nišlija. Veoma mali broj njih je bio razočaran jer nije dobio pivo na koje je navikao, svi ostali su bili oduševljeni. Tokom jula smo organizovali sličan festival i u Soko Banji gde smo takođe naišli na izuzetan odziv. Za ovu jesen nam je u planu da proširimo ponudu sa još dve-tri pivare, u nadi da će festival u Nišu jednog dana postati međunarodni, poput onog u Rimu, koji svakog oktobra okuplja stotinak pivara iz čitavog sveta."

Miksa se ne plaši za budućnost zanatskog piva. *"Ta priča će da opstane. Bio je jedan nalet sa dvadesetak pivara, ali će to morati malo da se pročisti, da ostanu one koje vrede. Bilo je tu promašaja, pre svega kod onih koji su u to ušli zato što je moderno, zbog zarade, ali ima i pravih zaljubljenika i upravo su oni ti koji prave najbolje kraft pivo, jer su godinama kuvali i isprobavali recepte i poseduju nesporno znanje. Po mojoj slobodnoj proceni, ta neka brojka od dvadesetak pivara je više nego dovoljna da zadovolji trenutne potrebe. Ali, s druge strane, očekujem da će biti više pabova koji prave svoje pivo, kao što smo mi krenuli, a trenutno ih ima svega dvadesetak u Srbiji. Mislim da će taj segment još više da se razvija, da svaki pab ima svoje kućno pivo, čak i više nego pivare kao pivare jer smo mi malo tržište"*

PRVI NIŠKI
FESTIVAL
ZANATSKOG PIVA

DVORIŠTE BANOVINE
9. I 10. SEPTEMBAR, 15H

Kako nastaje kraft pivo?

„Kultura ispijanja postoji, ali još uvek nije na visokom nivou u Srbiji. U Evropi kultura ispijanja kraft piva traje već 15 godina, u Americi je krenula još 80-ih. Kod nas se ta kultura tek formira, ali nailazi na sve veći broj poklonika. Uvek će to biti neka manja grupa u odnosu na onu koja je navikla da konzumira industrijska piva“.

Jedini problem koji sprečava da se kultura ispijanja kraft piva još više razvije u Srbiji jeste njegova cena. Ona je veća jer su sastojci kvalitetniji a i koriste se u većim količinama. Kilogram hmelja može da košta i preko 50 evra, a za jednu turu piva od hiljadu litara potrebno je i do desetak kilograma.

„Osnova kraft pivarstva je raznolikost i što više ideja. U industriji se što manje odstupa od standarda. Sva industrijska piva su manje-više ista, u pitanju su nijanse, ali svi idu u tom standardnom pravcu, na koji su ljudi navikli. Kod kraft ili zanatskog pivarstva je sasvim drugačija slika. Trudimo se da budemo drugačiji, što kreativniji i luđi, ali tu su i neka standardna piva, koja će naravno biti različita od svih ostalih. Industrije koriste dva ili tri slada, jedan hmelj i ekstrakte. U kraftu se ne zna tačan broj hmeljeva koji se koriste, ali ih je više od dvesta. Svaki od njih daje neku drugu aromu, tako da postoje hmeljevi sa aromom grejpa, limuna, čak i zemlje. Samo je potrebno da se igra i da budete maštoviti“.

Pored kraft pivara postoje i takozvane "džipsi pivare". To su pivare koje uslužno kuvaju u nekoj drugoj pivari, ali koriste svoj materijal, recepte. U prevodu, takve pivare rentiraju prostor. Jedna od najjačih evropskih pivara „Mikkeller“ je upravo džipsi pivara.

Faze proizvodnje

Da bi pivo bilo proizvedeno potrebna su tri procesa, ukomljavanje, kuvanje i fermentacija. „Prva faza je ukomljavanje, iliti potapanje ječmenog slada, uz koji može da se doda i pšenični,

ovseni, raženi, čak i pirinčani slad, u zavisnosti koje pivo želimo da dobijemo. Slad se potapa u vodu pod određenim uslovima. Tu se pre svega misli na optimalnu temperaturu i unapred određeno trajanje procesa. U ukomljavanju dolazi do razgradnje skroba i belančevina pa se posle određenog vremena vrši ceđenje i ispiranje. Druga faza je kuvanje gde određujemo sadržaj ekstrata, sterilishemo i bistrimo sladovinu. U toku kuvanja se vrši i hmeljenje. Dodavanjem hmelja na početku kuvanja utičemo na gorčinu dok aromu dobijamo dodavanjem hmelja pri kraju ovog procesa. Kod jako zahmeljenih piva, hmelj se dodaje i u procesu fermentacije. Treća faza je fermentacija. Skuvana sladovina se hladi na optimalnoj temperaturi, dodaje se pivski kvasac i dolazi do vrenja pri čemu se šećeri razgrađuju na alkohol i ugljen-dioksid. Glavna fermentacija traje pet do sedam dana, a nakon toga naknadna, koja traje i do mesec dana, u kojoj se fermentišu zaostali šećeri i bistri pivo. Ono što kraft pivare proizvedu za mesec dana, industrija piva proizvede za sedam dana. Mnogo hemije ima u industrijskom pivu. Prosta stvar, nakon tri industrijska piva, nećete se napiti, ali ćete ujutru imati ogromne glavobolje. Nakon 5-6 kraft piva ujutru nema glavobolje. Popijte više od te količine krafta i boleće vas glava, ali ne zbog (ne)kvaliteta piva već zbog količine alkohola“.

Podela piva

Prema osnovnoj podeli, piva se dele na lager piva i ejl (ale) piva. Lager piva su pretežno industrijska dok su ejl zanatska, kraft piva. Lager je rasprostranjeniji od ejla, procentualno gledano 80:20.

„Razlika između lagera i ejlova je nebo i zemlja. Lageri su najpoznatija piva, industrija pravi lagere, svetla piva, češka, nemačka piva. Ejlovi su zanatska piva. Lageri su jeftiniji za proizvodnju, a samim tim i imaju jeftiniju finalnu cenu. Postoje i domaći lageri, ali to nije kraft varijanta

piva“.

Pre pet godina u Srbiji, čak i na Balkanu, kraft piva nisu bila rasprostranjena. Pri samom nastajanju, domaće kraft pivare imale su problem jer su morale sve da nabavljaju iz inostranstva, ali postepeno je i naše tržište postalo razvijenije i sada je mnogo lakše.

„U Beogradu i Novom Sadu je kraft pivo dosta rasprostranjeno. U Nišu je i dalje to u začetku ali, na moje iznenađenje, jako brzo napreduje. U trenutku kada sam pokrenuo ovaj posao, bio je to pionirski poduhvat. Nekoliko meseci je bilo teško naterati ljude da probaju, posle trećeg puta niko ne želi da se vrati na industrijsko pivo. Čovek se veoma lako navikne na kvalitet“.

Pivo ne može da škodi, naprotiv, doprinosi, normalno, u normalnim količinama. Pivo sadrži vitamin B, još mnogo drugih vitamina i proteina, koji mogu samo da poboljšaju stanje organizma. Postoji i zanimljiva priča da su hmelj nekada ubacivali u jastuk nemirnoj deci zato što ima umirujuće dejstvo.

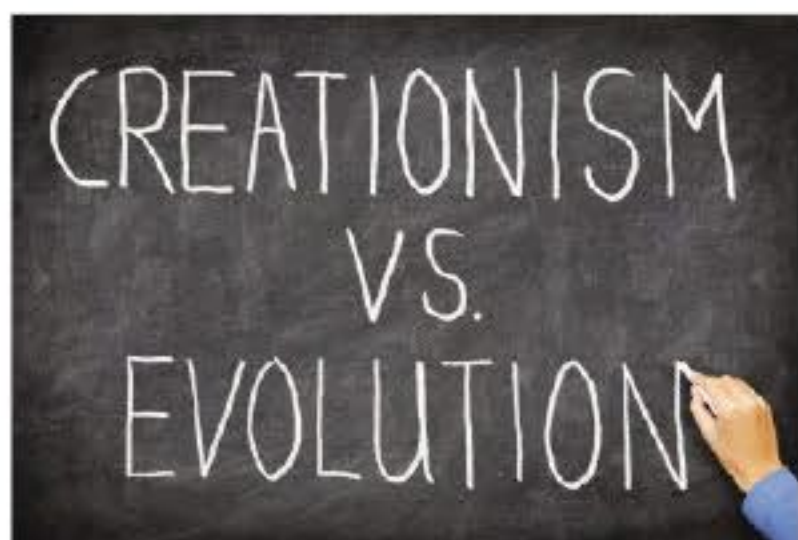
Aroma i boja

Da bi pivo bilo pivo, potrebno je ukombinovati četiri sastojka, ječam to jest slad, hmelj, vodu i kvasac, koji će biti ubačeni u određenom trenutku i u određenoj količini. Tajming je jedan od najvažnijih parametara za proizvodnju dobrog piva.

„Sladovima se dobija telo piva i boja. Postoji osnovni slad, koji se koristi u 80% slučajeva. Postoje i dodatni sladoi kojima se utiče na sve ostalo, tako nastaje komplet crno pivo, braon, crveno, narandžasto ili bledo-žuto. Hmeljem se reguliše gorčina, aroma i miris. Svaki hmelj ima svoje karakteristike. Kada se hmelj ubacuje na početku, utiče se na gorčinu, negde u poslednjoj četvrtini kuvanja utiče se na aromu, dok se na kraju dobija miris. Sve je ovo veoma važno, ali kvasac ima, ipak, najvažniju funkciju. Kvasac određuje tip piva, stil, bez adekvatnog kvasca nema dobrog piva“.

Receptura piva postoji još iz vremena starog Egipta. Prva zvanična pivara osnovana je 1048. godine u bavarskom gradu Freizingu i nosi naziv „Weihenstephan“ koja i dan danas proizvodi jedno od najboljih pšeničnih piva. Mesto nastanka kraft piva vezuje se za Ameriku i sredinu 80-ih godina. Prema nekim istorijskim zapisima, pivo je srpsko nacionalno piće. Pivo se pilo mnogo pre rakije, koja je u Srbiju došla sa Turcima. Vino je bilo skupo i pila ga je samo elita tog vremena. Postoji još jedna zanimljiva anegdota da je car Dušan iz pehara zapravo pio pivo, a ne vino, kako se prvobitno pričalo.

Kreacionisti i pseudoistoričari

Biolozi imaju posla sa kreacionistima, a istoričari sa pseudoistoričarima. Devedesetih sam prosto gutao pseudoistorijske knjige. Zauzimale su veliki prostor mojih srednjoškolskih čitalačkih navika. Nisu mi bila nepoznata ni historiografska dela napisana perom ozbiljnih istoričara. Ali, pseudoistorija nije iznosila samo alternativni pogled na dobro poznate istorijske činjenice. Bila mi je primamljiva zato što je u okviru tadašnjih katastrofalnih političkih prilika u kojima se Srbija nalazila, nudila i odgovor na pitanje: Šta nam se to dešava? Na osnovu prihvaćenih ideja pseudoistoričara, mogli ste naći, činilo se logično, ali u suštini suludo objašnjenje u vezi sa međunarodnom izolacijom i ratom. Za spoljnopolitičku situaciju mogli ste da tvrdite kako nas zapadne sile – u krajnjoj liniji – napadaju zato što ne mogu podneti istinu da su Srbi „najstariji narod na svetu“, te da su starosedeooci na Balkanu, i tome slično. Takav zaključak mi se prosto nametao. A to su, manje više, bili stavovi i pseudoistoričara. Interesovanje za pseudoistoriju se kod mene kasnije spontano izgubilo. Padom Miloševića sa vlasti i smirivanjem situacije, nestala je psihološka potreba da tragam za iracionalnim objašnjenjima političkih neprilika. Sa druge strane, upisao sam studije iz istorije. Na kojima sam, naime, zbog širine istorijske perspektive, prosto odustao od srbocentričnog viđenja svetske istorije.

Sa istorijskom naukom pseudoistoričari imaju

nekoliko problema. Moderna istorijska nauka, nastala u 19. veku, trpela je vremenom razne filozofske, ideološke i druge uticaje, ali se u principu nikada nije mogla u potpunosti odreći kritike istorijskih izvora, kao svog osnovnog naučnog metoda. I načela slobodnog istraživanja. E sad, postavlja se pitanje kako je moguće da toliki zapadni istoričari, tako dugo, mogu da čute kao zaliveni o tako važnim „činjenicama“ o kojima nam pseudoistoričari pripovedaju. Kako su pseudoistoričari rešili ovaj problem? Vrlo prosto. Optužili su zapadnu historiografiju za zaveru. Istoričari na Zapadu zapravo znaju istorijsku istinu o Srbima kao najstarijem narodu, ali se njihova nauka, služeći političkim interesima zapadnih zemalja, sistematski trudi da je prikrije i zataška. Eto zašto je toliko teško da se istina o najstarijem narodu probije na svetlo dana.

U prikrivanju istorijske istine, kažu pseudoistoričari, najviše se istakla takozvana bečko-berlinska škola. Međutim, ta škola je, gle čuda, očigledno prihvaćena i u srpskoj historiografiji. Pošto nijedna srpska istorijska katedra, i nijedan srpski istorijski institut, nikada i ništa nisu objavili, niti studentima predavali, u korist ideja o Srbima kao najstarijem narodu. Još jedan problem za pseudoistoričare. A rešavaju ga na sličan način kao i prethodni. Tako što optužuju srpsku historiografiju da je zavedena stranim uticajima, odnosno da učestvuje u svetskoj zaveri. U Srbiji je, dakle, na delu organizovano prikrivanje istorijske istine o srpskom narodu od strane domaće istorijske nauke. Srpski se istoričari, kažu, zaverili protiv sopstvenog naroda. Primamljivo zar ne? Sve se urotilo protiv istine, a pseudoistoričari imaju tu privilegiju da su na njoj strani. Prihvatite pseudoistoriografiju i postaćete „kritički mislilac“. Celokupna istorijska nauka, domaća i strana, pod vašim je kolenima.

Zato pseudoistoričar nije samo i isključivo nau-

čnik amater, on je, na neki način, doživeo prosvetljenje i spoznao tajnu istorijskih procesa. Njegov um poseduje znanje koje mu pomaže da pronikne u sveopštu zaveru uperenu protiv srpskog naroda. A odluka da zaveri pruži otpor i raskrinka je, uzdiže ga do stepena borca za srpsku nacionalnu stvar. U pobedi pseudoistorijske istine, nacija će se vratiti samoj sebi. I osnažena sećanjem na vekove svoje navodno izgubljene prošlosti, doživeće preobražaj, spremno dočekujući nove bitke i moguće pobeđe.

Pseudoistoričari su po pravilu amateri. Pa ipak, nedostatak akademskog obrazovanja ne mora biti nepremostiva prepreka u proučavanju istorije, kao ni drugih naučnih oblasti. Amater je često „zagrejaniji“ za to što radi od profesionalca i ništa ga ne sprečava da samostalno izgradi svoje naučno poštenje i integritet. Poznato je da su bivši političari, novinari, poznavaoi klasičnih jezika, i razni nezavisni istraživači, napisali zapadna historiografska dela.

Međutim, kako prepoznati nesavesnog amatera? Tako što, recimo, više voli da gostuje na televiziji, nego na naučnim skupovima. Obraćajući se širokom auditorijumu – koji o istoriji zna još manje od njega samog – a ne stručnjacima. Knjige i ostale autorske radove objavljuje kod samostalnih, često opskurnih izdavača, ili o svom trošku, a ne u naučnim edicijama i zbornicima. Okružuje se istomišljenicima i nema želju da ga potvrdi naučna zajednica, odnosno grupa ljudi koja jedina može dati merodavan kritički sud o njegovom radu. Da su pseudoistoričari zaista otkrili nove istorijske činjenice o poreklu Srba i njihovom postojanju još u antičko doba. Morali su prvo te nove istorijske izvore da objave, i daju na uvid naučnoj zajednici. Ako se radi o pisanim izvorima, trebalo ih je prevesti sa nekog klasičnog jezika i izvršiti preciznu analizu teksta. Kada neko vreme prođe, i naučna zajednica stigne da se upozna sa

novim izvorima, onda se organizuju naučni skupovi na kojima se otvoreno i slobodno diskutuje o novim podacima koji su nam svima dostupni. I jedino se tako utvrđuje ili osporava istorijska istina. Ne postoji drugi način.

Slično stvari stoje i sa kreacionizmom. Mesec maj, tekuće godine, protekao je u znaku Darvina i teorije evolucije. Sve je počelo peticijom grupe od 166 građana – mahom akademaca, lekara i javnih ličnosti – za reviziju teorije evolucije u našim školama upućene Ministarstvu prosvete, Skupštini, SANU, i svim univerzitetima u zemlji. Usledile su reakcije u formi desetina autorskih i novinskih tekstova, razgovori sa stručnjacima, TV emisije, žučne diskusije na raznim forumima i Fejsu. I sve na temu za i protiv evolucije živog sveta na našoj planeti Zemlji. Bilo je, čini mi se, više onih koji su bili protiv peticije.

Biologija i teorija evolucije ne spadaju u oblasti mog užeg interesovanja. O tome se, kao i svi građani, najčešće informišem iz popularnih članaka i emisija. Ali, pokrenuta tema u vezi sa teorijom evolucije i nije bila usko stručna. Ticala se, u širem smislu, nauke i pseudonauke. A nametnula je i pitanje odnosa nauke i hrišćanske religije. I to me se već – kao pravoslavnog hrišćanina – lično dotiče.

U tekstu peticije za reviziju teorije evolucije nastupilo se sa klasičnih kreacionističkih pozicija, tvrdnjom da je teorija evolucije navodno nedokaziva, te da je puna rupa u onome što tvrdi. Ipak, odmah na početku peticije čitamo: „Globalisti i ateisti, koji danas u svetu zauzimaju najuticajnije pozicije, iz ličnih i globalističkih razloga, afirmišu teoriju evolucije i finansiraju promotere ove teorije.“ Vidimo, dakle, istovetan pristup koji koriste i pseudoistoričari. Istina kreacionizma se teško probija u svetu zato što je ometa globalistička i ateistička zavera u korist teorije evolucije. Inicijator ove peticije, hirurk prof. dr Radmilo Rončević, u jenom je intervjuu malo šire obrazložio svoj stav: „Ovakva dogma odgovara neljudima koji danas vladaju svetom. Kada nema istine, činjenica, savesti, dostojanstva, morala, čoveka, Boga, onda je lako izvršiti destrukciju značajnog dela čovečanstva i postaviti se u ulogu Velikog Brata. Naravno, Veliki Brat preko školstva, preko naučnih časopisa koje kontroliše direktno ili indirektno, i preko svih medija, sve agresivnije afirmiše teoriju evolucije i na razne načine finansira njene promotere. Veliki Brat, odnosno globalisti, danas ulažu milijarde dolara da bi, po svaku cenu, opstala teorija evolucije. Promoterima ove teorije to donosi veliki biznis, sigurnu egzistenciju i status uglednika u društvu“ (Geopolitika br. 103,

april 2017). Nekoliko rečenica ispred, Rončević obaveštava javnost da je američki predsednik Tramp „uzeo jednog od vodećih kreacionista za svog savetnika za reviziju obrazovanja“. Reklo bi se da nije baš sve na svetu pod kontrolom Velikog brata. Amerika se, izgleda, oslobađa njegovih stega.

Kreacionistička peticija završava se konstatacijom i pozivom državnim institucijama, ovako: „Za sada postoje dva shvatanja o nastanku života i čoveka (biblijski i evolucionistički). Nijedno od njih nije naučno dokazano. U školskim programima bi, kroz određen vid nastave, trebalo dati prostora i savremenom religijskom pogledu na svet i život“. I tu je neočekivano nastao preokret. Javili su se, naime, predstavnici savremenog religijskog pogleda na svet, odnosno grupa teologa sa Pravoslavnog bogoslovnog fakulteta Univerziteta u Beogradu, i usprotivili se kreacionistima. Teolozi su u svom apelu izneli stav da je teorija evolucije za sada jedina naučno prihvaćena teorija koja objašnjava razvoj živog sveta na Zemlji. Kao i stav naučne zajednice teologa širom sveta da ne postoji nikakva „biblijska teorija stvaranja“, koja bi predstavljala naučnu alternativu teoriji evolucije. Kao i to da se Sveto pismo ne može koristiti kao naučni priručnik, jer ono to nije.

Evolucija nije nova tema za pravoslavne teologe, pogotovo ne za one koji su bili i biolozi. Otac Aleksandar Menj (1935–1990), ruski teolog i biolog, ovako je pisao: „To što se (Božije – prim. V.V.) stvaranje ostvaruje putem evolucije – jeste činjenica od ogromnog značaja. Ona označava da

se rušilačko dejstvo haosa prevladava principima organizacije i progresivnog usložnjavanja“. U svojoj knjizi Izvori religije Menj skladno spaja biblijsku povest o stvaranju sveta za saznanjima iz biologije, u nameri da pokaže kako teorija evolucije ne protivreči Svetom pismu.

Domaći su kreacionisti za sada ućutkani, ali mislim da je prerano proglasiti pobedu. Kreacionistička pseudonauka je društveni fenomen na svetskom nivou, deluje pre svega kroz medije, i ide ruku pod ruku sa teorijama zavere, širenjem panike u društvu i raznim iracionalnim strahovima. A svega toga danas – u svetu i kod nas – ima u izobilju.

Razgovarala: Aleksandra Gojković

Intervju: : Boban Arsenijević, lingvista,
o stereotipu da govornici juga Srbije kvare jezik

U lingvistici i jeziku nema ispravnog i lepog

Nakon završetka studija srpskog jezika i književnosti na Filozofskom fakultetu u Nišu, Boban Arsenijević je radio u Bugarskoj kao lektor srpskog jezika na Katedri za slavistiku (Univerzitet u Velikom Trnovu). Završio je master i doktorske studije u Holandiji (Univerzitet u Lajdenu), a zatim tri godine radio kao postdoktorski istraživač (Univerzitet u Amsterdamu). Bio je angažovan i na istraživačkim projektima u Španiji (pri Univerzitetu Pompeu Fabra u Barseloni i na Visokom savetu za naučna istraživanja) i u Nemačkoj na Univerzitetu u Potsdamu (stipendija Mari Kiri).

Predavanje "Standardni jezik juga i sindrom ružnog pačeta" koje je dr Boban Arsenijević, lingvista, profesor na Filozofskom fakultetu u Nišu, nedavno održao u Univerzitetskoj biblioteci privuklo je veliku pažnju publike. Jedna od tema bila je i nacionalna kampanja "Negujmo srpski jezik" za koju Arsenijević smatra da doprinosi učvršćivanju negativnih stereotipa o govornicima sa juga Srbije.

Šta vidite kao pogrešno u načinu na koji se vodi akcija "Negujmo srpski jezik"

Ima mesta za akciju koja bi težila ka tome da se čuva i bogati jezik u višim stilskim, formalnim registrima, u književnosti itd. To je plemenit cilj, lepa stvar. Nisam siguran koliko je to moguće bilo kojom kampanjom postići, ali je bolje pokušati nego ne pokušati. Taj aspekt je meni u redu. Ono što mi smeta kod kampanje je što se to radi na pogrešnim osnovama i na pogrešan način. U smislu da pre svega kreće od te jedne ideologije ispravnog jezika i ideologije lepog jezika, a zapravo ni ispravno ni lepo u jeziku u lingvistici ne postoje. Neispravno bi bilo samo kada se kaže nešto što nijednom jedinom govorniku nijednog jedinog jezika nije razumljivo. Ali ono što njima smeta to su uplivi dijalekata u standardni jezik. A to se ne može smatrati neispravnim, još manje postoji osnov da se standardni jezik i dijalekti iz osnovice standardnog jezika, odnosno šumadijsko-vojvođanski govori, smatraju lepim i da se u kontrastu sa tim svi ostali dijalekti smatraju ružnim. Prvo, nema lingvističkog osnova, a drugo, ima društvene štete.

U kom smislu štete?

U smislu da se onda govornici tih dijalekata etiketiraju kao govornici ružnog jezika, da se njihova upotreba standarda prepoznaje kao kvarenje standardnog jezika i da se onda kod njih razvija jedna vrsta nesigurnosti. U ovim smešnim video-klipovima koji kruže internetom možemo da vidimo da kad god s kamerom sretnes govornika južnih dijalekata on se inhibira, on zna da će reći nešto što će svima biti smešno, i od te inhibicije on onda kaže nešto još gore, nešto što je na kraju i njemu samom i ljudima iz njegove zajednice smešno. To su posledice. Postoji negativni stereotip vezan za govornike sa juga Srbije i mi smo ga čak sami prihvatili umesto da imamo neki otpor, neki inat, pa da kažemo i mi ćemo prema njima tako. Mi onda još sami sebe vidimo kao manje vredne, i tada nastaju problemi.

Koje su to situacije u kojima mislite da je nepotrebno insistirati na upotrebi standardnog jezika?

Jedna je stvar da u kampanji "Negujmo srpski jezik" insistiraju na malo pročišćenijem, standardnijem, formalnijem jeziku u formalnim domenima upotrebe, u novinama, na televiziji, u nastavi na fakultetu, u školi, u takvim situacijama. Već kada se dođe do kontakt emisija u medijima, već tu bi bilo normalno da se čuje i dijalekat i da se to ne doživljava kao neko rušenje standarda. A kamo li što se veliki broj tih bilborda i video-klipova iz kampanje smešta u domene intimne, svakodnevne, kolokvijalne komunikacije među ljudima, kao što je razmena

sms-a. U toj intimnoj komunikaciji, u direktnoj, kolokvijalnoj komunikaciji, u porodici, nema mesta govoru o ulepšavanju, o usavršavanju jezika. Normalno je da ljudi pričaju onako kako im je najprirodnije.

Kako menjati negativne stereotipe?

Mislim da treba na tome da se radi sa obe strane. Pre svega treba osveščivati govornike južnih područja da tu nema ničeg pogrešnog, da su oni jednako dobri kao i svaki drugi i da oni zapravo treba da očekuju jednu vrstu priznanja, zahvalnosti, treba da budu posmatrani kao heroji od strane govornika drugih dijalekata jer su oni zapravo ti koji su spremni uz svoj lokalni jezik da uče praktično još jedan varijetet, koji zahteva recimo učiti padeže, a to nije jednostavna stvar, ili akcenatski sistem. Spremni su da uđu u učenje još jednog varijeteta da bismo svi imali jedan standard koji je zajednički. Prema tome, treba reći „Hvala vam za to, to je lepo od vas“, a ne reći „Zašto niste savršeno naučili taj standard nego se oseća akcenat“. Uvek se oseća akcenat.

Tvrdite da priča o negovanju jezika ne doprinosi funkcionalnoj pismenosti nego ide u suprotnom smeru...

Indirektno ide u suprotnom smeru jer ne postavlja lestvice koje bi bile lestvice primenljivosti, lestvice uspešnosti u baratanju jezikom, dakle koliko smo u stanju da napišemo dobro sastavljenu molbu za nešto, zahtev za nešto, žalbu, koliko smo u stanju da sastavimo ili popunimo formular, da koristimo jezičke alate na internetu, koliko smo u stanju, na kraju krajeva, da se usmeno izrazimo i nekom objasnimo šta nas

interesuje, ili da pridobijemo nekoga za svoje stavove jezikom... Uopšte se i ne misli o funkcionalnoj pismenosti, a sa druge strane postavljaju se neke vrlo visoke lestvice, ajde svi da imamo jezik kako je pisao Meša Selimović. To prosto biološki nije moguće, nemamo svi isti talenat za to, pa nemamo svi ni istu težnju ni istu potrebu, možda svi to nećemo ni želeti u životu. A čitava ova kampanja „Negujmo srpski jezik“ je prilično okrenuta ka tome.

Na predavanju ste govorili o tradicionalnosti domaće lingvistike koju vidite kao jedan od izvora problema...

Naša lingvistika je izrazito tradicionalna, autoritarna i konzervativna. Naročito je autoritarna. Postoji izrazit osećaj za autoritete, za nedodirljive veličine, i izrazito hijerarhijsko uređenje, tako da ukoliko je neko na vrhu neke hijerarhije nešto na neki način opisao, i desi se da je to nepotpuno opisano, ili nije sasvim ispravno opisano, ili se u međuvremenu jezik menjao, nauka treba da reaguje tako što će korigovati opis ili opisati kako se desila promena, to je u prirodi nauke. Po sistemu „Drag mi je Sokrat, ali mi je istina draža“. Naša nauka ne funkcioniše tako. Naša nauka funkcioniše tako što kaže: „Draga mi je empirijska situacija u jeziku, draga mi je istina, ali mi je Pavle Ivić draži, ali mi je Đura Daničić draži, Vuk Karadžić draži, Belić draži... Kad bi neko napisao danas nešto tipa „Belić je pogrešio tvrdeći to i to“, čitava zajednica lingvistička u zemlji bi ga ekskomunicirala automatski. To je jedan od velikih problema, da se u standardnom jeziku čuvaju pravila koja su često i u samom početku bila loša, u smislu da nisu ispravno opisivala ono što postoji u jeziku. Ali jednostavno od nečega se mora početi, taj koji je prvi počeo opisao je veliki deo ali je nešto ostalo izvan toga jer nije primećivao. Kasnije smo mi primetili i sad bi trebalo promeniti taj opis. Kao što je promenjena Njutnova mehanika kad se primetilo da odstupa od empirije. Međutim kod nas ostaje da standard robuje tim prvim datim zapažanjima, pravilima, regularnostima, i onda se traži od ljudi da menjaju taj svoj prirodni govor, čak i od onih iz osnovice standarda, iz Valjeva, i da, na primer, reči 'Jugoslavija', 'poljoprivreda' i 'dirigent' izgovaraju sa neprirodnim akcentom.

Na kraju krajeva, ne samo što je to dug nauči da menjamo ono što nije dobro, nego je dug i tim ljudima koji su dali ta pravila. To su zaista bili naučnici, koji su želeli jedan adekvatan opis jezika, nisu želeli da njihovo bude sveto i da to ostane zauvek. Želeli su da se na tome dalje gradi nešto još bolje.

Jedan ste od autora i potpisnika Deklaracije o zajedničkom jeziku, koja je izazvala mnogo buke zbog navođenja da je reč o policentričnom jeziku i izbegavanja da se jezik ime-

nuje...

Jedan od ciljeva Deklaracije je upravo neka vrsta depolitizacije jezičkog pitanja. Imenovanje jezika i razlika između jednog jezika i više jezika, dijalekta, jeste u značajnoj meri i političko pitanje. Nema sumnje, to se ne može poreći. Ali dajte onda da stepen politizovanosti jezika svedemo na minimum, na to koliko on neophodno jeste političko pitanje, ali da sa njega sklonimo teret politike koji nije nepophodan kod pitanja jezika.

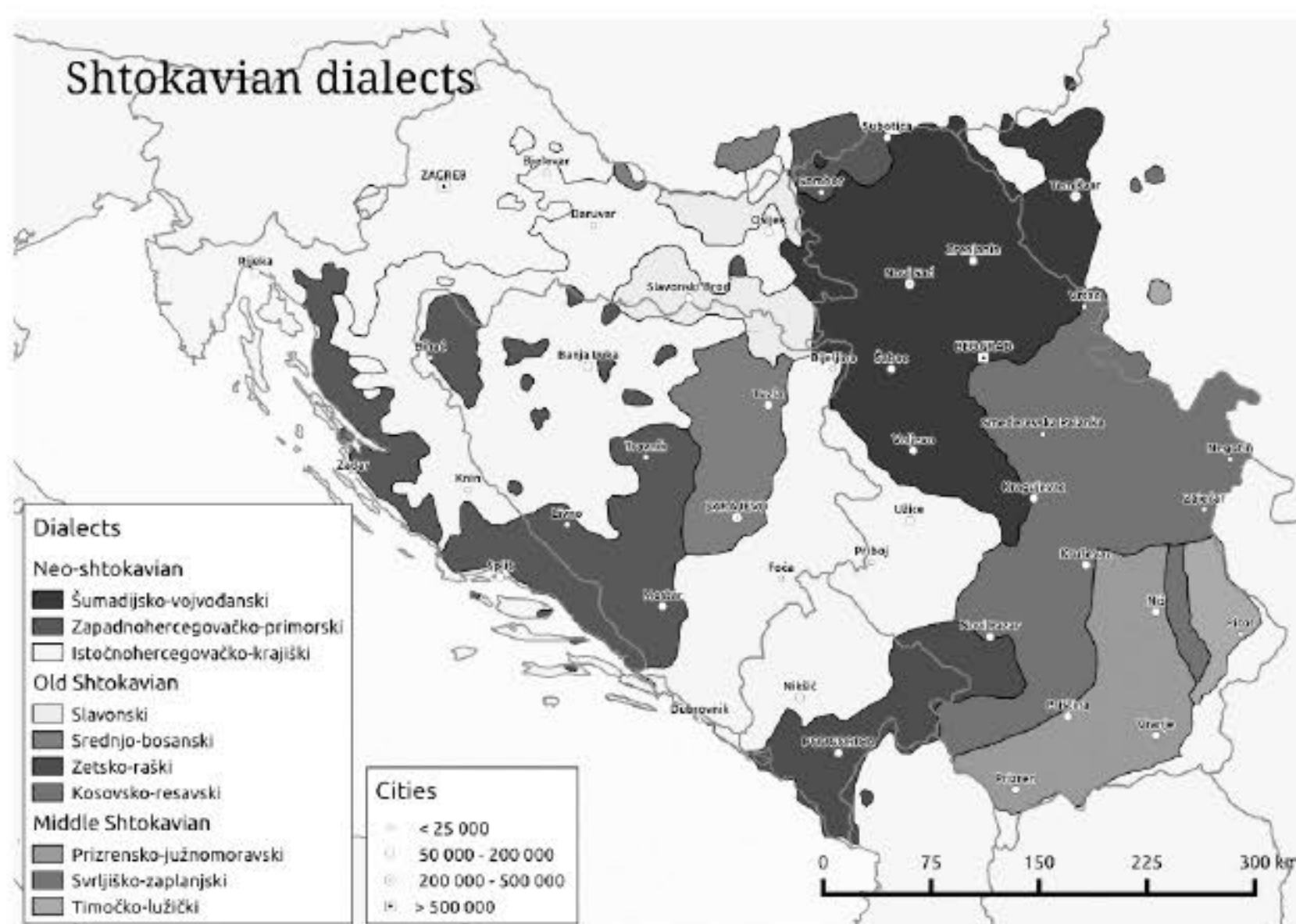
Padeži nisu test inteligencije

Kako gledate na primenu norme u zvaničnoj komunikaciji? Gde su granice jezičke slobode?

I padeži i akcenti su zakon u smislu da im treba težiti. Uvek se u nastavi sretne desetak posto onih koji su izrazito talentovani za akcente i kojima to nije nikakav problem, i postoji desetak-dvadeset posto onih koji ne mogu da mrdnu od svog lokalnog govora jer prosto to su kontinuumi u našem kognitivnom aparatu. Za svaki kognitivni kapacitet kojim čovek barata imamo taj kontinuum, od najmanje nadarenih, snabdevenih tim kapacitetom, do onih najjačih, i uvek se dođe do neke varijacije. Neće više od 20 posto bilo koje grupe dobro savladati standardni akcent, kad je reč o padežima to je valjda malo lakši zadatak, ili malo upadljivija jezička osobina, pa tu uspeh bude veći, ali će ipak u svakom aspektu standardnog jezika koji se razlikuje od lokalnog uvek ostati 10-20 odsto onih koji prosto u tom domenu imaju slabiji kapacitet. I ne treba ih kriviti, još manje etiketirati. Često se to poopštava pa se kaže: „Evo ga, glup, ne zna ni padeže. Ne mora da znači uopšte da je neko manje inteligentan zbog toga što nije naučio padeže. On u nekom aspektu svog kognitivnog kapaciteta za jezik ima manje izražen taj kapacitet nego drugi, ali možda ima deset drugih važnijih kapaciteta daleko izraženijih od drugih. I u nekoj opštoj slici će pokazati daleko viši stepen inteligencije. Neće biti spiker ili profesor jezika, ali biće nešto drugo.

Ko hoda po čijem mišljenju

Veliki je broj stavova iznesenih u kampanji sa kojima se čak ni normativna srpska lingvistika, dakle oni najtvrdi propisivači jezika, neće složiti. Postoji, na primer, plakat sa situacijom na modnoj reviji na kome neko kaže: Po meni ova devojka jako lepo hoda. A onda mu neko odgovara, kaže: Slažem se da lepo hoda, ali ne hoda po tebi nego po tvom mišljenju. A to je potpuna glupost. Ogroman je broj jezika koji to skraćuju, to je metonimija, to nije ništa neobično. Toliko je primera metonimije, kad bismo ih isključili ne znam na šta bi nam se jezik sveo.

Piše: Pavle Zelić

Nemanja Jovanov: „Belina“
(Književna omladina Srbije, 2017.)

Velika pitanja i odgovori

BELINA
NEMANJA JOVANOVIĆ

Jedna od osnovnih svrha i različitosti naučne fantastike od ostalih književnih žanrova, kao i glavnotokovske literature, jeste što se ona na najdirektniji način bavila upravo velikim pitanjima čovečanstva, civilizacija pa i postojanja. Iako su mnoga filozofska dela možda radila nešto slično kroz svakodnevne situacije, alegoriju, diskusije junaka ili tok misli, SF pisci i stvaraoči su to činili na mnogo ambiciozniji i plastičniji način. Podcrtavajući ova razmišljanja suočavanjem čoveka sa prostranstvom kosmosa i bićima koja odatle dolaze, šaljući ga u razne verzije i vizije budućnosti ili ga dekonstruišući u artifičijalnim tvorevinama poput robota i androida. Ono što je dodatna prednost ovakvih knjiga u poređenju sa drugim medijima, a pre svega filmom, jeste što se te teorije mogu lepo i natenane razraditi, bez robovanja producentskim zahtevima i ukusu zaglupljenih konzumenata.

Zato je posebno interesantno kada čovek iz sveta sedme umetnosti pređe na teren lepe književnosti, a naročito naučne fantastike. Nemanja Jovanov već ima zavidnu karijeru, pre svega kao direktor fotografije na retkim međunarodno relevantnim domaćim filmovima, kao što su „Život i smrt porno bande“ (režija: Mladen Đorđević, 2009) i „Srpski film“ (režija: Srđan Spasojević, 2010). I pored toga, poriv za pisanjem i izmaštavanjem ambicioznih priča koje bi se uz veliki napor možda i mogle snimiti je očigledan kod ovog debitanta, koji je svoj ulazak u svet literature započeo ni manje ni više već trilogijom, kako je navedeno i na zadnjoj korici romana „Belina“, za kojom će uslediti već sinopsisima definisane „Tama“ i „Zapis“.

I, iako je ovo samo prvi deo priče, on već sada postavlja osnov zapleta koji se tiče rasplitanja najveće zamislive misterije, one koja daje odgovor na poreklo ljudske rase i njenu ulogu u vaskolikom svemiru i interesima međimenzionalnih stvorenja koja se bore za našu budućnost, pa čak i za naše duše.

Zvuči komplikovano? I jeste, ali nas Jovanov samouvereno i postepeno uvodi u priču kroz precizno građenje atmosfere na ledolomcu „Akademik Spasov“, naučnom brodu Ruske Federacije, koji plovi do Belog mora, u naizgled rutinskoj internacionalnoj istraživačkoj misiji. Ogromna količina detalja koji – ma pisac obogaćuje svaku stranicu rukopisa čini da se u potpunosti osećate kao da ste i zaista tamo, promrzli na palubi lađe koja traži svoj put među santama leda ka nepoznatoj destinaciji. Likovi koje upoznajemo su uistinu autentični i čine da se udaljene destinacije i okolnosti lakše prihvate, jer ih i oni sami otkrivaju zajedno sa čitaocima. Nosilac radnje je rezignirana mlada naučnica Miranda Ričardson, Amerikanka i stručnjak za kitove, koja beži od suprugove izdaje, samo da bi se neočekivano našla upletena u zaveru koju nije mogla da zamisli. Stavljena pred neverovatna iskušenja, ova prava moderna heroína će pokazati snagu i umeće koje je stavlja u red čuvenih ženskih protagonista SF dela. Kontrapunkt njoj čine najpre stameni kapetan Titov, a zatim i iščašeni bogataš Žan Sebastijan Lui, čijem brodu u nevolji će „Akademik Spasov“ priteći u pomoć, samo da bi dalje produbio tajne koje i sam krije u svom tovaru. I plejada drugih sporednih likova različitih nacionalnosti dobija svojih petnaest minuta u fokusu pažnje pisca i čita-

laca, i svako se pokazuje drugačijim od onoga što pokazuje na prvi pogled, uključujući tu i destruktivne motive.

Sama postavka radnje, koja ne može biti više udaljena od srpske svakodnevice, počev od egzotičnog Japana, do još udaljenijih obala i plovila kojima se do njih dolazi, čini od „Beline“ eskapističko štivo, posebno dopadljivo ljubiteljima podžanra pomorskih avantura na kojima su mnogi od nas odrastali, ali sa modernim pristupom.

Veština autora da gradi tenziju iz poglavlja u poglavlje, sa neočekivanim skokovima koji zaplet teraju u iznenađujućim pravcima, a zatim i uronjavanje u filozofska promišljanja u samom finalu, čini „Belinu“ retkim tipom dela. Onog koje uspeva da obezbedi i zabavu karakterističnu za palp poreklo SF-a, ali i da dostojno nastavi savremenije trendove ovog žanra kojima je on stao rame uz rame sa mejnstrim književnošću, pa je u mnogo čemu i pretekao jer se ne mora držati ograničenja poznate realnosti.

Jovanov očito zahvata iz bogatog spisateljskog, kinematografskog, pa možda i stripskog nasleđa naučne fantastike, ali uspeva da ostavi i te kako jak autorski pečat na delu koje se retko viđa u nevelikim kulturnim sredinama kao što je srpska. Ponajviše od svega, sam sebi je zadao težak zadatak da priču ovakvog zamaha dovede do zadovoljavajućeg kraja. Ipak, već i sam njen više nego efektan, pa i poprilično zaokružen, početak potvrđuje da se radi o dobro isplaniranom projektu, a pisani tizeri druge i treće knjige iz serijala obećavaju nova uzbuđenja, i rasplet koji nas nikako neće ostaviti ravnodušnim, naprotiv!

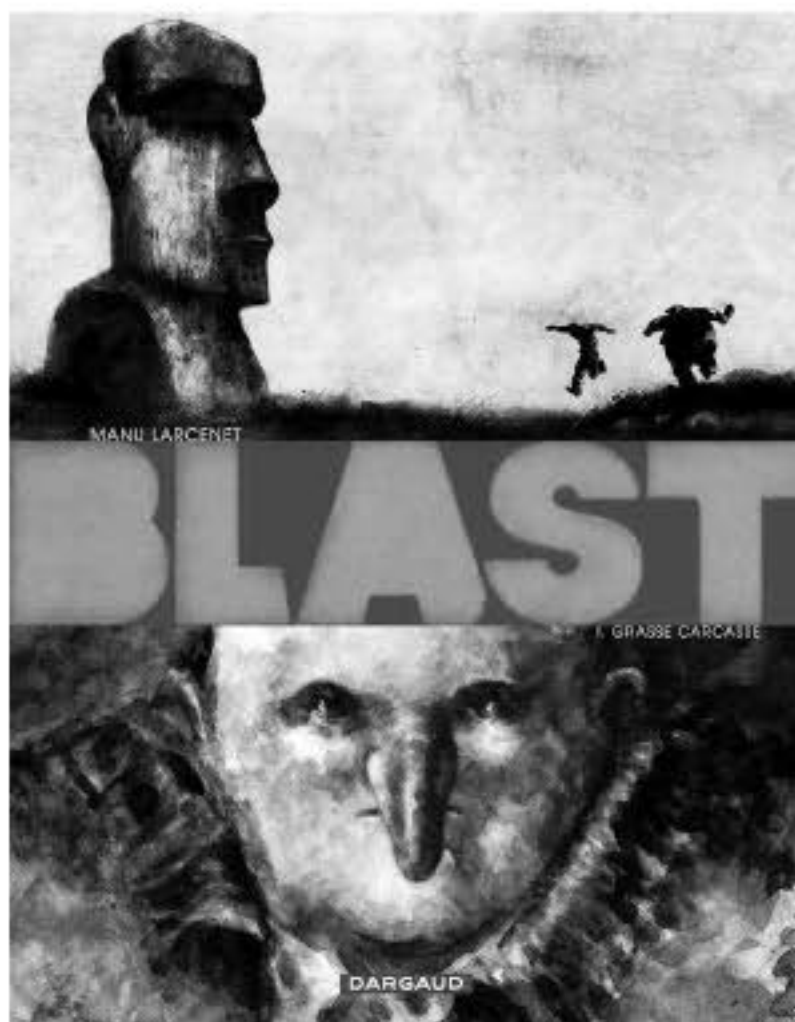
Piše: Željko Obrenović

Mani Larsene – BLAST

Moj kontakt s francuskim stripom počeo je i završio se kad sam, nakon višegodišnje ljubavi prema svemu što je Mebibus mogao da izrodi, upoznao američki strip, koji sam dotad smatrao nečim što mogu da čitaju jedino deca i nedorasli tinejdžeri, i tamo otkrio gomilu sjajnih scenarista koji su u realnom vremenu menjali devetu umetnost. Ta renesansa američkog stripa trajala je (neki bi rekli da i dalje traje) dovoljno dugo, a bila je i nadasve plodna da bih imao i želje i vremena da tražim druge stripove mimo nje. No, kao i svaka renesansa, i ova je, makar u mojim očima, počela da gubi sve ono vitalno zbog čega sam je zavoleo i ponovo sam, kao i nekoliko puta ranije, gotovo prestao da čitam stripove.

U tom trenutku sam, valjda bez pravog fokusa, počeo da dajem šansu stripovima van Amerike. Bilo je tu raznih, ne preterano opširnih i napornih, lutanja, ali vredelo je. U nekoliko navrata sam na raznim listama naleteo na strip Blast Manija Larsenea i odlučio da mu pružim priliku. Naravno, ispostavilo se da stvari u francuskom stripu nisu stagnirale u proteklej deceniji i da tamo više ne nastaju samo stripovi za decu ili za poklonike LSD-a. Već nakon nekoliko pročitanih stranica, morao sam da se zaustavim i potražim autora na internetu. Zaprepastio sam se koliko je zapravo malo podataka o njemu, naročito na engleskom, a tek intervjui gotovo da nisu postojali. No, ipak sam doznao da je Larsene ostvaren autor i da se pre Blasta bavio vedrim stripovima (Kosmonauti budućnosti, Povratak zemlji...), koji nemaju ama baš nikakve dodirne tačke sa ovim delom. Takođe je poznato i da je negde pred početak stvaranja ovog stripa zaradio dijagnozu bipolarnog poremećaja i da su se simptomi tokom rada na stripu pogoršavali.

Blast je po mnogo čemu bitan strip. Najpre jer koristi nepouzdanog naratora (groteskno gojazni Polza Mancini je na saslušanju zbog zločina koji dugo nije ni imenovan, a kad jeste, treba nam još

puno da saznamo kako je do njega došlo), za šta je potrebna izuzetna spisateljska veština kako bi se priča valjano prikazala iz perspektive nekoga ko laže, skriva ili prećutkuje događaje i informacije ili pak sagledava stvarnost na drugačiji način, a da to opet čitaocu ne deluje naivno, već namerno i logično. Kao kontrapunkt ovom nepouzdanom narativu, nudi se još jedan pripovedački tok, po kojem Blast podseća, recimo, na seriju True Detective, jer i ovde dvojica detektiva u policijskoj stanici ispituju osumnjičenog. I ovaj nivo radnje je vešto izveden, te ni on ne nudi odgovore na tacni, nego nas drži u neznanju šta se to zapravo zbilo i zašto mi, da tako kažem, uopšte čitamo ovaj strip, ali nam zato fantastično tempirano nudi pojedine informacije koje nas trgnu i svaki put uvere da čitamo nešto još kvalitetnije nego što smo dotad mislili.

Blast predstavlja nihilističko i mizantropsko delo u najstrožem smislu reči. S jedne strane se naslanja na naturalizam koji je Francuzima poznat i blizak još od Emila Zole, te preko režisera Gaspara Noa (I Stand Alone, Irreversible), no ne treba zaboraviti ni velikog pisca Žorža Simenona čiji su ozbiljni durs (teški) romani takođe izuzetno prikazali sav nihilizam, besmisao i apsurd ovoga sveta, i čoveka kao najveću od svih životinja. Blast ne koristi samo jedan već nekoliko motiva bliskih Simenonu: čoveka koji najednom odluči da napusti i svoju porodicu i svoje mesto (Monsieur Monde Vanishes), ali i društvo i civilizaciju uopšte (kako strip i počinje nakon uvodne scene u stanici), zatim i sve

te usputne i često besmislene zločine i razne izlete nasilja i izvitoperenosti.

Verujem da bi ovaj strip bio sjajan bez obzira ko ga crtao i bez obzira da li on uopšte bio crtan ili igran ili se zadržao samo na rečima, pa ipak Larseneov crtež daje Blastu dimenziju koja ga odvaja od dobrog stripa i svrstava u nekolicinu onih koje vredi držati na polici s probranim delima kojima se svakodnevno vraćamo. Poseban kvalitet i crteža (uglavnom crno-belog s tek ponekom bojom, kolažom ili slikom) i scenarija jeste u izbegavanju reči gde god one nisu neophodne i okretanju vizuelnom, tako da dobijamo gomilu nemih i kadrova i tabli, te se album (ukupno ih ima četiri) od dvestotinak stranica pročita za svega sat vremena, ali naprosto želimo da mu se vratimo ma kako on gnusan bio. Kako se strip razvija, priča sve više i više klizi u mrak, koji preta i nas da proguta. Svršetak donosi otkrovenja kojima se nismo nadali, ali Blast opet nije strip koji puca na kartu odgođenke, već je bitan zbog svakog svog prelepog kadra i svake napisane reči, a odgovori su tu tek da doprinesu konzistentnosti.

Nakon Blasta (ili makar uporedo s njim) otkrio sam još francuskih autora (Dorison, Lofrej...) koji su drugačiji nego što ih ja pamtim i, ruku na srce, dobri, ali mi se svejedno čini da je Larsene nekoliko kopalja iznad njih i da mu se niko neće skoro približiti. No, ono što zasigurno znam: jedan čovek je uspeo da promeni ne samo francuski već i svetski strip, i želim mu još puno novih dela u što bližoj budućnosti.

Ogledi u stilu

U teoriji, svako može biti ilustrator. Ilustracija, najzad, u teoriji zvuči kao prilično jednostavan posao. Postoji tekst, treba ga pažljivo iščitati, a onda to što u njemu piše što vernije prikazati slikom. Zvuči prosto kao pasulj, zar ne? Najzad, svako ko ume da crta to može - pa i masa onih koji ne umeju, što pokazuje školski program prvog razreda iz srpskog jezika koji obiluje zadacima indikativnog naziva "ilustruj pročitani tekst iz čitanke".

Svako može biti ilustrator. Biti dobar ilustrator, ili čak vrhunski, u praksi je onoliko pak teško postati koliko primamljivo zvuči. Baš zato što svako može biti ilustrator, jako je teško kad se radi o ilustraciji naći se u samom vrhu, isplivati na površinu. Teško, ali ne i nemoguće, što pokazuje primer Dušana Pavlića.

Prvi, ali ne i, kako ćemo uvideti, najvažniji argument, tiče se crteža. Crtati bolje od ostalih svakako pomaže, ali osim što to nije lako postići, jer uz nezamislive količine rada treba imati i ponešto talenta s kojim se čovek ili rodi ili ne, to što crtate bolje od ostalih vas samo po sebi ne čini boljim ilustratorom. Ne, to vas samo čini boljim crtačem, a između termina crtač i ilustrator, šta god ko mislio, ne stoji nužno znak jednakosti. Važno je, bez ikakve sumnje, u kojoj meri vladate elementima likovnosti, jer je ilustracija pre svega veština kod koje je, kao i kod bilo kog zanata, važno umeće, ali da bi se zanatlija izdigao na nivo umetnika, potrebno je nešto više od mehanike... Pa stoga od

presudne važnosti postaje kako pristupate raspoloživim sirovinama, odnosno, šta zapravo činite s tekstom koji ilustrujete.

I to je ono što Dušana Pavlića izdvaja od mase, ono što ga čini drugačijim od drugih, što ga kvalifikuje za dobrog, čak vrhunskog ilustratora.

Tamo gde velika većina ilustratora interpretira tekstualni predložak, jer kako već rekosmo, svako ume da čita, većina shvata pročitano, a dobar deo ume da shvaćeno nacрта, Pavlič taj isti tekstualni predložak reinterpreтира. On sa tekstom kroz svoju ilustraciju uspostavlja dijalog: tamo gde se slaže s njim, pojačava vizuelnim elementom literarni, ali se, isto tako, ne libi da se tekstu suprotstavi ilustracijom ako se ovaj kosi s njegovim viđenjem - ako proceni da će takva dinamika doneti najbo-

lji rezultat. Spreman je, dakle, kad ureba da dopusti disonantne tonove u razgovoru između teksta i slike, ali i da ponudi drugačije viđenje, drugačiji ključ za čitanje teksta. Iako suvereno vlada čitavim spektrom grafičkih, kolorističkih i dizajnerskih stilova, iako se ponekad vidi da ga svrbe prsti da se upusti u novu kreativnu igru (koja u njegovom slučaju neizbežno pogađa u centar), on se sa uspehom savladava, te svoj crtački alat, bio on analogni ili digitalni, koristi štedljivo, s merom. I oružje i oruđe iz svog grafičko-dizajnerskog arsenala Pavlič koristi isključivo po potrebi, u cilju postizanja krajnjeg efekta on svojim crtežima čini svaki, ama baš svaki tekst, boljim, pritom taj isti crtež pažljivo dozirajući tako da ne zaseni tekstualnu komponentu, već da sa njom tvori jedinstvo. I u tome leži druga stvar koja Dušana Pavlića čini tako naročitim, toliko uspešnim ilustratorom - on sve vreme u glavi ima celinu, konačni utisak koji će na čitaoca ostaviti ne njegove ilustracije, već knjiga u kojoj se nalaze. Sem što je takav ilustrator stvaralac koji neizostavno postiže najbolje rezultate, on je i timski igrač, što će reći pravi čovek na pravom mestu u timskom sportu koji ilustrovanje u samoj svojoj biti predstavlja.

Svako može biti ilustrator, ali kao što "Stilske igre" savršeno demonstriraju, svako ne može biti tip ilustratora koji Dušan Pavlič jeste... Iako bi svako ko nešto zna o ilustraciji sasvim sigurno pozeleo da može.

Piše: Dejan Dabić

Deset godina Međunarodne kolonije animiranog filma za decu i mlade u Nišu

Svetski animatori u opštini Pantelelej

Studio crtanog filma – SCF 98 i udruženje građana „Anima“ iz Niša u saradnji sa Gradskom opštinom Pantelelej pokrenuli su 2007. godine nsvakidašnju manifestaciju posvećenu animiranom filmu – tada, Međunarodnu koloniju dečjeg crtanog filma koja je poslednjih godina prerasla u Međunarodnu koloniju animiranog filma za decu i mlade. Od 2013. godine Koloniji se pridružio i Međunarodni festival animiranog filma „Konstantinov zlatnik“ sa dečjim kategorijama - mini, midi, maxi, kao i posebnom kategorijom posvećenom odraslim animatorima koji prave filmove namenjene deci.

Koloniju su do sada posetila mnoga eminentna imena svetskog animiranog filma: Sajoko Kinošita iz Japana, direktorica festivala animiranog filma u Hirošimi koja je u tom trenutku bila i predsednica Asife – međunarodnog udruženja animatora, Penčo Kunčev, čuveni animator iz Bugarske, potpredsednik Asife, oskarovac Kolin

Artur iz Velike Britanije, majstor maske i specijalnih efekata (čovek koji je saradivao sa Stenlijem Kjubrikom u „Odiseji...“, kao i sa mnogim velikim rediteljima od Džona Milijusa, preko Ridlija Skota, sve do Alehandra Amena-bara), Borivoj Dovniković iz Hrvatske, jedan od najvažnijih autora Zagrebačke škole crtanog filma, profesor Nikola Majdak koji je do smrti bio predsednik Asife Srbije i jedan od najvećih autoriteta u oblasti animacije na Balkanu, Džin Džu, američki animator koreanskog porekla koji koristi metodu zelene „hrome“ u okviru Sinemasporta, Anastasija Dimitra iz Grčke koja je u okviru Asife zadužena za dečje radionice, Zoran Simjanović, naš najčuveniji kompozitor primenjene muzike koji je u okviru nezaboravnih filmskih melodija neke napisao za animirane filmove...

U okviru Kolonije se pripremaju filmovi čiji se delovi prikazuju na kraju, a nakon odlaska obavljaju postprodukcijiski radovi; neki od fil-

mova nastalih na ovim kolonijama učestvovali su na međunarodnim festivalima i dobijali nagrade. Na prvim kolonijama uglavnom ser radilo klasičnom redukovanom A2 animacijom, da bi se kasnije prešlo i na predmetnu i lutka animaciju, animaciju plastelinom i pe skom, 3D animaciju... Učesnici međusobno sa- rađuju i družu se, razmenjuju iskustva i ostaju u konatku i nakon odlaska sa kolonije.

U pratećem programu prikazuju se filmovi studija koji učestvuju u radu kolonije, priređuju masterklase, a zanimljivo je bilo i to da je jedne godine čuvena američka kompanija „Vajkon“ (Vicon) preko svog britanskog predstavnika priredila prezentaciju „moušn-kepčr“ (motion capture) metoda animacije kojoj su prisustvovala eminentna imena iz cele Srbije. U okviru prošlogodišnje jubilarne kolonije, učestvovali su polaznici iz Srbije, Bosne i Hercegovine, Poljske i Bugarske, a u okviru „Konstantinovog zlatnika“ su prikazana čak 152 filma.

Piše: Dejan Dabić

Multimedijski superheroji (43): Čuvari galaksije (Guardians of the Galaxy)

Star Lordovim tragom

„Čuvari galaksije“ pojavili su se prvi put među Marvelovim superherojima u januaru 1969. godine. Radnja ovog naučno-fantastičnog strip serijala započinje u XXXI veku. Reč je o superherojima iz budućnosti koje su kreirali Arnold Drejk (Arnold Drake) i Džin Kolan (Gene Colan). Prvu fazu u nastanku ovih superheroja istoričari stripa nazvali su „klasičnim Čuvarima“ i oni se uglavnom pojavljuju kao deo većih serijala u funkciji već afirmisanih superheroja, kao što su npr. "Osvetnici" (The Avengers). U osamdesetim godinama "Čuvari galaksije" se gube kao epizodni likovi i to traje do devedesetih godina prošlog veka kada ih revitalizuje crtač i scenarista Džim Valentino (Jim Valentino) uz asistenciju Marka Teksijere (Mark Texiera). Naravno, oni su i dalje u funkciji drugih Marvelovih junaka. Mo-

derni "Čuvari" započinju sa Denom Abnetom (Dan Abnet) i Endi Leningom (Andy Lanning) kao autorima koji su kreirali "Čuvare galaksije" kao glavne junake jednog mini-strip serijala. Međutim, ključnu promenu "Čuvari galaksije" su doživeli u julu 2008. godine i od tada su u sastavu o kojem smo pisali nakon prve filmske ekranizacije (vidi "Pressing" broj 70) koje predvodi Piter Kvil (Peter Quill) ili Star Lord, "glavni branilac galaksije i avanturista koji nikako da pronađe svoje mesto u univerzumu".

Kada se 2014. godine pojavila prva filmska ekranizacija "Čuvara galaksije", kritičari su primetili da je reč o iskoraku, jer se prvi put u filmskoj ekranizaciji pojavljuju Marvelovi junaci iz "drugog plana". "Čuvari galaksije 2" (Guardians of the Galaxy Vol. 2, 2017) nude nove

avanture Pitera Kvila i njegove ekipe ekscentričnih, ali i jedinstvenih likova u univerzumu. Reditelj Džejms Gan (James Gunn) izjavio je da je bilo „veliko zadovoljstvo videti kako se junaci Čuvara galaksije na tako prislan način obraćaju ljudima širom sveta dok kritičari primećuju "da je vizuelno bio inspirisan petparačkim novelama i naučnom fantastikom iz pedesetih i šezdesetih godina prošlog veka" i da je "kompleksniji od prvog dela, jer ima više setova – različitih svetova, koji su zahtevali veću posvećenost detaljima i osobenostima".

Glavnu ulogu tumači Kris Prat kao Piter Kvil/Star Lord, a uz njega igraju Zoe Saldana (Gamora), Dejv Bautista (Draks), Vin Dizel je glas pozajmio Malom Grutu, a Bredli Kuper Roketu. Ne-zaboravna svemirska avantura može da počne!

Piše: Pavle Zelić

Režija: Jon Vats

Uloge: Tom Holand, Marisa Tomej, Majkl Kiton, Robert Dauni Džunior

Spajdermen: Povratak kući

(Spiderman: Homecoming)

Vaš komplikovani tinejdžer Spajdermen

Odlučujući se za suštinski drugačiji koncept u odnosu na prethodne inkarnacije neverovatnog prijateljskog komšije Spajdermena, producenti i kreativni tim iza drugog ponovnog početka za čoveka-pauka u manje od decenije su rizikovali i u mnogo čemu uspeli u svojoj zamisli. Uz imperativne uklapanja u sve kompleksniji Marvelov kinematografski univerzum, bilo je neizbežno da se Sonijevo superherojsko čedo na neki način svede na manji okvir i domašaj pretnje i zasluga, ali je malo ko očekivao koliko će "Povratak kući" biti veliki-mali film. Naime, bez preteranog zalaženja u detalje, može se reći da je u pitanju najsveđeniji film u kategoriji popularnijih superheroja, čak i u poređenju sa "Antmenom". U stvari "Spajdermen: Povratak kući" ponajviše deli zajednički DNK sa ovim relativnim autsajderom u timu velikih heroja, ili pak sa još ekstremnijim primerom kockanja sa celim konceptom superherojštine – prošlogodišnjim mega hitom – "Dedpulom".

Zaplet je više nego jednostavan, ali nudi brojne originalne preokrete od kojih je glavni zaista pravo iznenađenje dostojno neke ambicioznije drame ili trilera. Ejdrijan Tums, koga sa neverovatnim opsegom glumi Majkl Kiton, je običan šljaker, šef firme angažovane za raščišćavanje vanzemaljskog smeća zaostalog u Njujorku posle bitke sa Čitaurijima u prvim "Osvetnicima". Kada mu država oduzme posao od kojeg on i njegovi ljudi ishranjuju porodice, Tums odlučuje da ne preda poslednji tovar i dalje poluupotrebljivog oružja i umesto toga postaje trgovac njime, pa čak uz pomoć smešnog pronalazača Tinkerera stvara nove modele od kojih

su najatraktivnija mehanička krila uz pomoć kojih se pretvara u polusupernegativca Lešinara. Ipak, Tumsova motivacija je uvek i najpre novac, a ne globalna dominacija niti osvajanje bilo čega, i on se upinje iz petnih žila da ostane "ispod radara" Osvetnika, FBI pa čak i obične policije. Tek ga slučajne višestruke kolizije sa Spajdermenom dovode u neprijatnu situaciju da mora da se bori za svoje pravo da obavlja prljavi ali suštinski nebitni posao koji naizgled ugrožava samo stanovnike Kvinsa, i to tek kada se Spajdi umeša i napravi veću frku nego što bi bili sami zločini.

Toni Stark iliti Ajronmen, koji je bio glavni odgovorni za ubacivanje nedoraslog derana u najspektakularniju scenu bitke bilo kog superherojskog filma – obračun na aerodromu u „Kapetanu Americi: Građanskom ratu“ je i u „Povratku kući“ i dalje u ulozi mentora i nevoljne očinske figure mlađahnom Piteru Parkeru. Stark u štreberu obdarenom supersnagom i drugim osobinama pauka prepoznaje sebe, ali mu ne veruje dovoljno da ga uputi u sve mogućnosti odela koje mu je podario. Posle meseci pomaganja bakicama da pređu ulicu i poluuspešnog sprečavanja sitnih krađa, Spajdermen oseća da može da učini više, a voleo bi i da impresionira društvo, pogotovo simpatiju Liz. Avaj, kako krene da se bori protiv pravih zlikovaca, tako i zabrlja. Toliko da Ajronmen mora da interveniše.

Ono što je donekle pokušano i sa Tobi Megvajerovim, odnosno Sem Rejmijevim "Spajdermenom" u tri dela, a još više sa "Neverovatnim Spajdermenom" režisera Marka Veba sa Endru Garfildom u glavnoj ulozi, konačno je pošlo za

rukom i četi scenarista. Napravili su pravog štrebera iz srednje škole, koji zahvaljujući Tomu Holandu, dvadesetogodišnjaku sa bejbi fejsom, zaista izgleda kao pravi tinejdžer a ne škodi što je i vrstan glumac, uspeva da nas konačno uveri da gledamo pravog zbunjenog balavca sa supermoćima.

Sve je u novom "Spajdiju" podređeno izgradnji likova za koje se lako vezujemo. Svi likovi su dobro odabrani: od Holandovog Parkera i Kitonovog Lešinara, preko ekipa tinejdžera koji okružuju glavnog junaka, do sitnih kriminalca u ekipi antagoniste. Oni prvi ispunjavaju uloge vernog debelog prijatelja, bogatog kretena, nadržane alternativke, a ovi drugi su arogantni broj 2 – iliti Šoker, pominjani takođe debeli pametnjaković Tinkerer itd., i svi beže od stereotipizacije malim preokretima i efektivnim glumačkim rešenjima.

Takođe, ovaj film, naravno u PG-13 verziji, koristi mnoge postmoderne metode koje su uveli smeli megahitovi kao što je pominjani „Dedpul“ ili „Čuvari galaksije“. Od poigravanja sa pop-kulturnim referencama, preko promišljenog soundtrack-a, do meta momenata kao što su edukativna obraćanja Kapetana Amerike, i uopšte celog sveta u kojem su superheroji sada normalna stvar (devojke u školi se igraju igre koga bi: ubila, udala se za i po***la, a treba izabrati između Ajronmena, Tora i Hulka – pogađajte sami rezultat).

Naposletku, ovo je pre svega zabavan film, koji poziva na nastavke i unosi dah svežine u ponekad preambiciozno zamišljene super-spektakle kakvi su filmovi o superherojima postali.

Piše: Zoran Janković

Režija: Luka Bursać

Uloge: Rade Ćosić, Jana Milosavljević,

Nikola Šurbanović, Vladimir Gvojić,

Teodora Bjelica

Afterparti

Izvesni nesporazum u koji je stupio Afterparti, novi i drugi film Luke Bursaća, sa čak i mlađim kritičarskim perima kod nas došao je pomalo iznenadno; naime, Afterparti poseduje autentičnost izraza ali i drčnost/odvažnost koja odlikuje mladi srpski film u novom milenijumu, a prema kome barem u tim kritičarskim krugovima vlada blagonaklon stav. Biće, ako je takve pretpostavke uopšte potrebno i smisleno praviti, da je rešenost Luke Bursaća da u vizuelnom smislu, ali dobrim delom i u idejnom ravni, do kraja istera potrebu za potpunim odsustvom upadljivijeg i nedvosmislenijeg društvenog komentara dovela do tog pomalo neočekivanog nerazumevanja na relaciji reditelj-kritika.

Premda se tu radi o prilično konsekventnom i otvorenom davanju oduška fascinacijama koje su bile očigledne i u kratkim mu filmovima ali u Tmini, prvom Bursaćevom dužem ostvarenju, smeštenom praktično na samoj razmeđi sada ukinutog srednjeg metra i minutaže viđene za celovečernja/dugometražna ostvarenja, Afterparti je možda i iznenadio tom priličnom drastičnom uronjenošću u lokalni kontekst u svim vidovima; naime, dok je Tmina u oba svoja segmenta nosila jasan beleg uznetosti poetikama Nikolasa Vindinga Refna iz različitih mu autorskih faza i struja, Afterparti je neporecivo srpski film, ako je potrebno naglašavati, na teme odocele prokrastinacije i tog neprolaznog auto-balkanizacijskog zanosa koji nas tera da iznova i iznova potvrđujemo svoj tempeament i obuzetost hedonizmom po svaku cenu. Ako to shvatimo kao širi idejni refrentni i tematski okvir, ni ne čudi (a to je bila jedna od zamerki) što After-

parti počiva na mikro-zapletu o zgodama i tlapnjama Mareta, glumca u stalnom pokušaju, koji na pragu tridesetih krcka ostatak mladost radeći u šanku noćnog kluba i provodeći ono malo budnog vremena u gnezdu svojih roditelja. Afterparti je očiti primer priče usredsređene na glavnog junaka kome je neophodan podticao za konačni preokret i put ka konvencionalnije shvaćenoj zrelosti, te stim biva i urimovana i pomenuta dramaturška svedenost.

U slučaju tako omeđene naracije izrazito je važan glavni lik koji i nosi i dobrim delom oblikuje priču i utiče na njen preovlađujući ton; u tom smislu Afterpartiju se nema ništa krupnije i promućurnije zameriti – infantilna i nesnađen, ali ne i bez šarma, Mare je junak na mestu i sasvim legitiman i dovoljno efekatan odabir za udarnog protagonistu. Ovde nećemo posezati za onom čuvenom začkoljicom po kojoj silni bol ume da prouzrokuje prinošenje gledalaca pred lica onih koji nisu nimalo skloni samopreispitivanjima i introspekcijama; Mare jeste amblematična pojava mlade i/ili mlađe Srbije danas, ali Bursać u Afterpartiju na tome ne insistira, što jeste pravilan pristup, jer Mare, možda i lišen naglašenije individualnosti, već sam po sebi znači i predstavlja dosta toga nad čim se mogu zamisliti oni koji to zaista žele. Ovde je nužno i pomenuti da se Rade Ćosić vrlo dobro pokazao u tako svednoj a stoga i zahtevnoj ulozi, pružajući znatno više nego (na (doduše, omeđenom) prostoru datom mu u Bejlogrićevom diptihu Montevideo. Pri postavci organizovanije i ni najmanje ovako haotične kinematografije kao što je srpska danas i ovih godina, ova uloga bi Ćosiću (koji je i pro-

ducent ovog ostvarenja) bila dovoljno refrentna preporuka za buduće značajne uloge.

Oni koji su upoznati sa kratkometražnim opusom ali i pominjanom Tminom Luke Bursaća znaju da i u Afterpartiju sa dosta pouzdanja mogu da očekuju podosta uzbuđenja i zanimljivih rešenja i na vizuelnom planu. Afterparti, nastao uz, gledaču, prilično skroman budžet, gledaocima nudi promišljenu, zaokruženu i krajnje svrsihodnu estetizaciju kakva je danas prava retkost u današnjem srpskom filmu – Bursać uspeva da, čak i pri nametima realistično ustrojene polazne postavke, ponudi uzbudljivo estetsko pakovanje, koje, a što može izazvati iritaciju kod onih isključivijih, podseća na zavodljivost treš estetike na kojoj naprosto počiva ovdašnje poimanje noćnog života. Na drugoj strani, Bursać potklizava u pokušajima da čvršće i upečatljivije uveže rukavce ove priče kao celine – otud i epizodičnost kao moguća falinka, ali i izvesna nepovezanost dela priče o Kinezu, Maretovom saborcu, sa glavninom povesti, kao i potpuna dramaturška izlišnost epizode u kojoj Perika (Vladimir Gvojić, očito Bursaćev omiljeni glumac) brzo-potezno pljačka kazino.

Međutim, u celini gledano Afterparti je iznimno zanimljiv i valjan film koji govori dosta toga i o samoizabranoj temi i pratećim im fenomenima i Bursaćevim rediteljskim i sveukupnim autorskim kapacitetima i potencijalima. A oni kojima je do reske društvene kritike opaženih društvenih anomalija mogli bi da otvorenog uma (još je- dnom) pogledaju dovoljno rečitu montažnu sekvencu kojom se završava Afterparti i koja najavljuje odjabnu mu špicu.

Piše: Zoran Janković

Režija: Bojan Vuletić

Uloge: Mirjana Karanović, Jovana Gavrilović,

Danica Nedeljković,

Vučić Perović, Srđan Todorović

Rekvijem za gospođu J.

Mada mu to svakako nije bio primarni cilj, *Rekvijem za gospođu J.*, novi film scenariste i reditelja Bojana Vuletića, zapravo dosta dobro i ubedljivo funkcioniše i kao konkretan pokazni primer kako bi trebalo (i kako bi mogao) da izgleda poželjan srpski festivalski film, čiji autori kane da dobace do viđenijih filmskih fešti na širem, planetarnom nivou, a što je *Rekvijemu za gospođu J.* i pošlo za rukom. Premijerno prikazan u zvaničnom programu Panorama Special ovogodišnjeg Berlinskog festivala, *Rekvijem za gospođu J.*, sa distance gledano, najcelishodnije funkcioniše i najsnažniji utisak ostavlja kada se postavi u narečeni kontekst filma festivalske provenijencije.

Upravo izneto, naravno, ne treba shvatiti kao pokudu ili zamerku; upravo suprotno, pomenuto ostvarenje jasno predočava artikulisano i dobro promišljen pristup, te *Rekvijem za gospođu J.* ima biti pohvaljen i na konto kompaktnosti celine i jasnih autorskih namera, ovde upečatljivo i efektno sprovedenih u delo. Ovaj film u sebi lako i elegantno miri ovdašnji socioekonomski (pa i psihološki) kontekst i momentum, dominantni arthouse izraz evropskog tipa i očigledno snažan uticaj poetike i dalje prisutnog i vitalnog novog rumunskog filma. Ovo može zvučati kao odveć planski i kalkulantski obojeni melanž, a u takvim okolnostima i uz takav pristup, to je nebrojeno puta dosad utvrđeno, nema i ne može biti iole zanimljivog i uspelog umetničkog dela, što ovde, srećom i po gledaoce i autorsku ekipu, nikako nije slučaj. *Rekvijem za gospođu J.*, ovakav kakav jeste, uspeo je, privlačan, zaokružen i autohton umetnički rad, koji svakako zavređuje pažnju

svakog iole zagriženijeg i doslednijeg filmofila kada je reč o savremenom srpskom i evropskom filmu arthouse fele.

Vidno svedenog zapleta (čitavim tokom filma pratimo gospođu J., ražalovanu službenicu, evidentnu gubitnicu beskonačne tranzicije ka boljem i naprednijem društvu, uz to vidno depresivnu ženu srednjih godina, kako pokušava da, uoči godišnjice smrti supruga, „pospremi“ svoj život i pripremi se za planirano samoubistvo), ovaj film funkcioniše i kao film teze i film (doduše, obično ne preterano filmičnog duševnog) stanja. U tom smislu i treba posmatrati pominjano nadahnuće u vidu uticaja probitačnog novog rumunskog filma, ali ovde mora biti naglašeno da, čak i pomalo iznenađujuće, Vuletićev *Rekvijem za gospođu J.* donosi i primetnu, a nadasve uspele dodatnu estetizaciju, što uglavnom nije (bio) slučaj čak i u viđenijim filmskim ostvarenjima i uspesima naših istočnih suseda. U tom pogledu, *Rekvijem za gospođu J.* jeste film čiji su ključni autori mudro izbegli zamku formulčnosti i doslednog ziheraškog praćenja dokazano uspešne mustre. To, svakako, jeste ogromnim delom zasluga Bojana Vuletića, i scenariste i reditelja, dakle, udarnog autora ovog filma, ali iskrene pohvale nepobitno zaslužuje i Jelena Stanković, direktorka fotografije *Rekvijema*... Glavnu junakinju dobrim delom pratimo sa leđa, što jeste oprobani trik da se naglasi težina egzistencijalnog tereta pod kojom posrću zlo srećni junaci realističkih drama naglašenijeg društvenog angažmana (a što ovaj film svakako jeste), ali *Rekvijem za gospođu J.* biva jači i vredniji za čitav niz efektnih snimateljskih pote-

za i zahvata, poput širokougaoonih kadrova i iznenadnih bekstava fokusa u daljinu.

Estetizovan sa merom i pokrićem, ovaj film se dosta dobro pokazuje na jednako važnom planu emocija koje baštini, kojima se bavi i na koje pledira; egzistencijalna teskoba, ranjivost koja se ne da više izdržati, sporo tinjajući bes, sveopšta nemoć..., sve su to valeri kojima Vuletić dodatno snaži i pojašnjava ovu svoju sliku sveta. Dobar deo tereta predočavanja tih i tako pipavih duševnih stanja pao je na pleća Mirjane Karanović, koja tumači glavnu ulogu i naslovni lik, a koja se i ovog puta pokazala kadrom da iznese bagažu tako zahtevne postavke. Veliko otkriće su i mlada Jovana Gavrilović i malena Danica Nedeljković u ulogama kćerki gospođe J., koje, zagledane u mikrokosmos vlastitih muka, ne spoznaju šta njihova majka smer. Pominjana svedenost, kao ovde evidentan širi koncept, odnosi se i na značaki postavljenu i iskorišćenu scenografiju (zasluga Zorane Petrov), kao i na ostale aspekte ovog filma.

Naravno, ima i ovde (a što je počesto slučaj u evropskim filmovima ovog soja, ali i u Praktičnom vodiču kroz Beograd sa pevanjem i plakanjem, prethodnom i debitantskom filmu Bojana Vuletića) prenaplašavanja poente, i na idejnom i na pojavnom nivou, i očito je to stupica koju tek treba savladati, ali ukupno uzev, *Rekvijem za gospođu J.* je uspeo i efektni film, koji, kao što je već naglašeno, ponajbolje funkcioniše ako ga sagledavamo u okruženju poznatih postavki festivalskog filma današnjice, ali koji ima šta da pruži i gledaocima koji (iz ovog ili onog razloga) ne haju za takve spoznajne finese.

Piše: Stefan Marković

Tvin Piks

koji to više nije

Prošlo je više od 25 godina otkako je dobroćudni specijalni agent FBI-a, posle jurnjave po apstraktnom mestu, nazvanom Crna loža, iscedio pastu za zube po lavabou, zlokobno se cereći i uzvikujući „Kako je Eni?!“, dok se sa druge strane ogledala smešio niko drugi nego glavni antagonista – ubica Bob. Sada, 25 godina kasnije, vidimo da je dobri agent Kuper sve to vreme bio zarobljen u nedodijji Crna loža, dok njegov zli dvojnik – upravo onaj koji je frenetično cedio pastu po lavabou – sada u našem svetu sa istom strašću ubija na kog god da naleti.

„Dobro došli u Tvin Piks, broj stanovnika 51.201“

„Tvin Piks“ je serija koja je nastala u pravom momentu. Dejvid Linč i Tom Frost su 1990. stvorili nešto novo, dotad neviđeno.

Naime, u vremenu kada su TV sapunice harale malim ekranima, oni su kreirali seriju koja kombinuje žanrove, od fantastike do horora, a sve to uvijeno u slatkaste, šarmantne i sapuničaste međuljudske odnose stanovnika idiličnog mestašca Tvin Piks, u kojem se upravo dogodilo stravično ubistvo mlade i lepe devojke.

Prvi put su gledaoci mogli na malim ekranima u nastavcima da prate razrešenje misterije, koja se iz epizode u epizodu sve više upetljavala i u koju su vremenom sve više „uplovljavali“ natprirodni elementi i neobični likovi.

Doduše, kada je Linč, negde nasred 2. sezone otkrio identitet ubice Lore Palmer, dotad neverovatno gledana serija počela je naglo da gubi gledaoce, ali nije gubila šarm.

Bila je kao topla kafa, krofne i pita, koje su se toliko pojavljivale u seriji da su i same dobile status protagoniste.

Godinu dana nakon finala serije, snimljen je film „Vatro, hodaj sa mnom“ (Twin Peaks: Fire Walk with Me), jer Linč naprosto nije želeo da se odvoji od svojih likova.

Smatrao je da je priča iz serije nedovršena, međutim, gledaocima nije otkrivao šta se dogodilo sa likovima nakon serije (bar ne u potpunosti), već se odlučio za prikvel. Radnja filma bila je

smeštena nekoliko dana pre ubistva Lore Palmer i pratila je detektive FBI koji rešavaju slučaj ubistva Tereze Benks, mlade devojke ubijene pre Palmerove, kao i poslednje dane života lepotice nemirnog duha iz Tvin Piksa.

Ipak, ni to nije bilo dovoljno Linču, pa je rešio da se posle 25 godina vrati starom dobrom (i onom ne tako dobrom) agentu Dejlu i stanovnicima Tvin Piksa.

Povratak u Tvin Piks, zapravo nije povratak tamo

Bilo bi potpuno suludo da se od jednog od najnekonvencionalnijih živih reditelja kao što je Dejvid Linč očekuje konvencionalnost i linearost.

Međutim, televizijska producerska kuća „Šoutajm“, koja je producirala „Tvin Piks“, čini se da mu je dala određene ruke i potpunu slobodu da sa serijom radi šta god poželi, što izgleda i nije bila tako dobra ideja.

U novoj sezoni (ako uopšte tako može i da se nazove) u potpunosti se izgubio ukus kafe, krofni i pita, ali i draž i toplina međuljudskih odnosa.

Uprkos svima znane opsedajuće melodije Anđela Badalamentija koja prati, sada nešto kamerniju uvodnu špicu, i gotovo svih starih likova iz serije sa početka devedesetih, „Tvin Piks: Povratak“ je sve, samo ne pravi povratak, već potpuno drugačiji svet, apstraktan... daleko apstraktniji od onog od pre četvrt godina.

Umesto u mestu, po kojem serija i nosi ime, rad-

nja je raštrkana širom Amerike: u Dakoti policija pokušava da rasvetli neobično ubistvo, u jednom praznikavom apartmanu u Njujorku nalazi se staklena kutija u kojoj se pojavljuju prikaze iz Crne lože, a tu je i sunčani Las Vegas.

Agent Kuper (onaj dobri) već 25 godina pokušava da izađe iz Crne lože, dok njegov zli dvojnik furajući fazon i frizuru otpadnika iz sedamdesetih godina prošlog veka, ubija sve koji mu se nađu na putu, izbegavajući da se vrati u nedodijju iz koje je pobjegao.

Sam Tvin Piks je tek sporedno mesto (baš kao i likovi iz originalne serije koji su prekinuli glumačku penziju i ponovo stali pred kamere), koje služi tek kao alatka da probudi nostalgiju i kaže: „Da, ovo je Tvin Piks“

Serija je neoprostivo spora, pseudoumetnička i prepuna budalastih, besmislenih dijaloga, koje glumci s vremena na vreme ispaljuju čisto da bi razbili nadrealne sekvence.

A takvih sekvenci je mnogo, čak previše. Hipnotišuće scene sa malo ili bezmalo smisla, praćene uvrnutom muzičkom podlogom, koje traju i traju... i traju po nekoliko minuta, nekad i nekoliko desetina minuta – zlodusi koji se pojavljuju i nestaju, crno-bele scene velelepni dvorana, efekti oštećenih traka i jeftin CGI. I ne, gledaoci nakon svega neće postati pametniji.

U principu, „Tvin Piks: Povratak“ je za one sa debelim živicima, koji se ne frustriraju lako i koji su spremni da se prepuste Linču da ih vodi kroz njegovu uvrnutu viziju, nalik onoj u „Inland Empire“.

Piše: Aleksandar Đurić

Uticaj filma na pripovedanje u video-igrama

Od skromnih, minimalističkih početaka do danas, video-igre su prešle veliki put. To se ne ogleda samo u znatnom tehnološkom napretku, većoj kompleksnosti igračkih mehanika ili udobnijim igračkim interfejsima, već i u tome što su tokom godina autori igara počeli da obraćaju sve veću pažnju na pripovedanje unutar igara. Tako je preko onog što se tradicionalno naziva „igra“ (skup pravila i sistema u okviru kojih igrač „postoji“ i pokušava da pobedi) premazan dodatni umetnički sloj. S obzirom na količinu igračkih žanrova, koji se prvenstveno razlikuju mehanički, a ne estetski, i način pripovedanja je bitno drugačiji u zavisnosti od igračkog žanra (a ponekad čak i u okviru istog žanra).

Ono što je zajedničko mnogim žanrovima i autorima je to što sve više pokušavaju da pripovedaju „filmski“. Naravno, s obzirom na ključnu razliku između ova dva medija – gledalac „pasivno“ upija priču tačno onako kako su je autori filma zamislili, dok igrač najveći deo vremena aktivno učestvuje u dešavanjima – pripovedanje u filmovima i igrama suštinski ne može da se poredi. Ipak, zanimljivo je na koje sve načine autori igara pokušavaju da se približe svetu filma. Najčešće korišćena tehnika je oslanjanje na međuanimacije (cut-scenes), režirane scene tokom kojih igrač gubi kontrolu i posmatra dešavanja iz druge perspektive u odnosu na onu u kojoj provodi ostatak igre. Postavlja se pitanje koliko su međuanimacije zapravo efektne, jer oduzimanje kontrole i me-

njanje perspektive može da oda utisak nekoherentnosti, kao da su ove scene veštački nalepljene na igru.

S druge strane, brojne popularne igre, kao što su igre iz serijala Call of Duty i Battlefield, koriste druga neinteraktivna rešenja koja ipak deluju više organski. Strukturalno, ove igre se sastoje od linearnih nivoa – glorifikovanih hodnika, odakle potiče i nadimak za takve igre – corridor shooter. Autori ovakvih igara koriste linearnost i relativno malu slobodu delovanja koju igrač ima da stvore iluziju da se igrač nalazi unutar filmskog blokastera. Činjenicu da postoji samo jedan put kroz nivo dizajneri koriste da pokušaju da impresioniraju igrača set-pisovima. To čak ide dotle da igra ponekad sama pomera kameru kako ne biste propustili spektakularnu eksploziju ili neki sličan događaj. Igranje ovakvih igara, na neki način, može da se uporedi s vožnjom na rollercoasteru, gde su dizajneri, poput autora filmskog spektakla, osmislili niz skriptovanih događaja koji povećavaju protok adrenalina kroz krvotok.

Pojedini autori igara su otišli i korak dalje. Tako je poslednjih nekoliko godina popularan žanr takozvanih interaktivnih filmova i serija. Pionir ovog žanra je firma Telltale, koja se specijalizovala za igračku obradu poznatih brendova iz pop-kulture. Njihove igre s motivima Batmana, Guardians of the Galaxy i Game of Thrones su samo neki od primera. Ove igre se sastoje od potpunog minimuma igračkih mehanika, i svode se na praćenje priče, učestvovanje u

dijalogima i donošenje odluka, koje bi, idealno, trebalo da utiču na dalji razvoj priče (u praksi, ove odluke često i nisu toliko značajne). Po osnovnom konceptu, „izaberi svoju pustolovinu“ knjige su najbliže ovakvim igrama. Sličnost sa serijama se ogleda u tome što autori ovakve naslove izdaju u vidu sezona, koje se najčešće sastoje od po šest epizoda koje se pojavljuju jednom mesečno ili na nekoliko meseci. Telltaleove naslove krasi dobra produkcija i kompetentni scenariji i, za razliku od većine igara po filmovima, njihove igre ne bacaju ljagu na ime izvornog predloška i mogu i te kako da budu zanimljive fanovima obrađenih naslova.

Slično interaktivnim serijama/filmovima, poslednjih nekoliko godina aktuelan je još jedan žanr koji se prvenstveno fokusira na pripovedanje. U pitanju su takozvani „simulatori hodanja“. Kao što im ime kaže, simulatori hodanja su očišćeni od svih mehanika, a na igraču je samo da hoda i da prati priču. Igre ovog žanra (recimo da su i dalje u pitanju igre) često koriste filmske tehnike i rezove kako bi što efektnije ispričevale svoju priču. Na primer, u igri Thirty Flights of Loving, koja traje petnaestak minuta, obrađen je mnogo duži vremenski period zahvaljujući naglim rezovima koji vas prebacuju iz jednog perioda u drugi. Slično tome, kada u igri Virginia, u sekvenci košmara, uočite stravičnu prikazu, igra pravi nagli rez i vaš lik se budi iz košmara. Druge igre ovog tipa, kao i brojne igre drugih

telltalegames

žanrova, koriste mnoštvo pisanih i audio dokumenata koji su razbacani širom nivoa i koji produbljuju priču. U pitanju su dokumenta poput izvoda iz dnevnika članova posade napuštenog svemirskog broda, ili audio zapisa osoblja napuštene duhovne bolnice. Slično tome, mnoge igre sadrže i kraće knjige, priče ili pesme koje dodatno produbljuju svet igre.

Pored filmova i serija, autori igara su nadahnuti i knjigama. Očigledan primer je žanr vizuelnih romana, koji su suštinski slični Telltaleovim igrama, i mogu da se opišu kao interaktivni romani gde svojim odlukama menjate tok priče. Književni uticaji su primetni i u starijim kompjuterskim RPG (rolplej) igrama, kao što je serijal Baldur's Gate, u kojem su dijalozi s brojnim likovima opisani maltene isključivo tekstualno, i ne sastoje se samo od dijaloga, već i od opisa likova i njihovih postupaka tokom dijaloga.

Ipak, utisak je da su igre kilometrima daleko od filma u pogledu režije međuanimacija, dubine i upečatljivosti scenarija i tako dalje. Bilo bi zanimljivo videti šta bi nastalo kada dizajneri igara ne bi (većinom neuspešno) pokušavali da pariraju drugim medijima. Iako, u suštini, nema ničeg lošeg u ugledanju na film, knjige i druge vrste umetnosti, možda bi autori igara efektnije pripovedali kada bi se više fokusirali na ključnu karakteristiku koja igre čini igrama – interaktivnost. U skladu s ovom idejom je i činjenica da su scenariji video-igara u većini slučajeva u drugom planu u odnosu na mehaniku. Interaktivnost, to jest sam proces igranja (gameplay), logično, čini srž jedne igre. Zbog toga nastaje specifična vrsta pripovedanja koja ne može da se nađe nigde drugde – pripovedanje koje nastaje iz gameplaya, to jest priče koje igrač sam piše dok se igra. Banalan primer bi bila situacija iz neke pucačine, kada pobijete sve protivnike u sobi i krenete ka izlazu, ali

skriveni neprijatelj izleti iz obližnjeg skloništa i ubije vas. Igranje se zapravo sastoji od niza ovakvih priča koje daju kontekst mehaničkim pravilima igre (scenario produbljuje taj kontekst, ali je suštinski nepotreban). Svi igrački žanrovi, sem nekoliko pomenutih koji se fokusiraju isključivo na tradicionalnije pripovedanje, nude manje ili više potencijala za stvaranje jedinstvenih priča. Što je igra kompleksnija, to je taj potencijal veći. Na primer, fanovi jedne od najpopularnijih multiplayer igara DotA, u kojoj postoji veliki broj heroja sa specifičnim moćima, rado gledaju Youtube serijale koji se bave najupečatljivim situacijama (pričama) iz te nedelje. Igre kao što su Dishonored ili Deus Ex nude nivoe koji mogu da se posmatraju kao igrališta, sa velikim brojem moći, opreme i načina da se izazovi prevaziđu. Tako možete da igrate kao nindža koji neće da ubije nijednog protivnika, kao anđeo smrti koji uništava sve pred sobom, ili sa stilom igranja koji je bilo gde između ova dva ekstrema. Tako nastaju jedinstvene priče, kao što je situacija kada vas posle 15 minuta

šunjanja stražar uoči i aktivira alarm. Vaša reakcija može da bude da stražara magijski odgurnete do eksplozivnog kontejnera, stvorite grupu pacova, na jednog od njih zakačite zamku, zaposednete njegovo telo, prošetate se do nadolazeće grupe stražara, i onda prepričate ovaj masakr drugim ljubiteljima igre.

Situacija u igri The Walking Dead, kada morate sami, kliktanjem, da odsećete ruku u koju je glavni lik ujedena, predstavlja dobar primer za tezu da igre najefektnije pripovedaju kada se inovativno oslanjaju na interaktivnost. Zahvaljujući interaktivnosti, ova sekvenca moćno predočava horor koji vaš lik oseća, intenzitetom koji ostali mediji, u ovom slučaju, ne mogu da dostignu. Nažalost, dizajneri igara su se do sada nedovoljno bavili ovom problematikom. Ipak, igre ostavljaju mnogo prostora za narativno eksperimentisanje, koje je ograničeno samo maštom dizajnera. Uprkos sve većem uticaju filma, deluje kao da je eksperimentisanje s „interaktivnim pripovedanjem“, u sklopu s pričama stvorenim kroz gameplay, put kojim bi igre trebalo da pođu.

Piše: Dejan Stojiljković

In memoriam: Goran Kostić - Kosta (1966-2017)

TAKO MLAD i tako čist

Sećam se tačno trenutka kada sam prvi put čuo "Irenu" od "Novembra", bilo je to pre više od dvadeset godina, negde 1994, na olupanom tranzistoru made in El Niš koji je moj matori držao u svojoj mašinskoj radionici u podrumu. Taj stari tranzistor bio je stalno namešten na jedno isto mesto na skali – Radio Beograd, jer čale je voleo da sluša Minimaksa i njegovu sada već legendarnu emisiju "Tup-tup" koja je išla nedeljom u podne. Pre nje, ako me pamćenje ne vara, išla je neka emisija o domaćem rokenrolu i u okviru nje top-lista na kojoj je "Irena" dugo vremena zauzimala visoko mesto. Uprkos ratu i sankcijama, niška rokernol scena tih dana bila je veoma aktivna i veoma raznovrsna, i "Novembar" je, s pravom, bio njena perjanica. "Irena" je bila, može se to slobodno reći, posle dugog vremena, prvi pravi hit nekog benda iz Niša a da to nisu "Galija" ili "Kerber".

Prvi album "Novembra" izašao je takođe u Nišu kao prvo (i, nažalost, jedino) izdanje nezavisne kuće "No man's land" koju je pokrenuo Zvonko Karanović, tada vlasnik muzičke radnje a sada poznati i priznati srpski pesnik i romanopisac čija pesma "Rođendan" se našla na albumu. Po mnogo čemu je "Deguelo" ostao kulturna i antologijska ploča, na njoj je kao gost na akustičnoj gitari svirao Milan Mladenović i ona je, sasvim opravdano, donela "Novembru" status jednog od najperspektivnijih domaćih bendova devedesetih. Prema nekima, to je i prvi CD nekog niškog benda.

Uspom je nastavljen i albumom "Bluz južne pruge", a treći album "Licem prema zemlji" je obeležio prelazak u novi milenijum. Meni lično, taj album je značajan jer je izdan u Nišu, od strane SIIC-a (Studentski informativno izdavački centar) koji je poznat kao izdavač kulturnog pop-magazina "Pressing". Otprilike u to vreme

sam i upoznao Kostu. Dobio sam posao kao tehnički urednik u "Pressingu" i tako na neki način postao "vezan" za taj album i konkretno sam bend, tako da je "Licem prema zemlji" bila neka vrsta redakcijske "lektire" pošto se disk stalno vrteo na plejeru. SIIC je u to vreme takođe imao studentsku emisiju "Desetka" koja je išla na Drugom programu Radio Niša. Ekipa koja je radila tu emisiju bila je skupljena po principu koca i konopca, a "Desetka" je išla svaki dan od sedam uveče. Jedan od tonaca na radiju, zadužen za nas klince, bio je upravo Kosta. Bio je profesionalac, znalac svog zanata, dobar kolega, zabavan, odgovoran... Sećam se da mi je objasnio kako "Ramonse" možeš lako da skidaš ako isključiš jedan zvučnik. Stalno je u set-listu emisije ubacivao neke pank bisere koje do tad nismo čuli, tako da je rad sa Kostom bio i neka vrsta edukacije. A bilo je i dobrog zezanja. Sećam se da smo za jednu novogodišnju emisiju radili skeč u kome je kolega glumio Ciganina muzikanta koji najavljuje gde će svirati za doček. Orkestar se zvao "Zlatni dijamanti" i kolega je najavio i predgrupu "Neki 'Decembar', 'Januar'... tako nešto...". Kosta je znao dobro da primi šalu na svoj račun, pa nam je odgovorio tako što je iz kontrolne sobe zavrteo "Tako mlad i tako čist."

Tih dana se u Nišu baš sviralo... Banovina, Pravnici, Anderground... Kosta je počeo da svira i sa drugarima u bendu "Proces" i na neki način postao idol i mecena mladim muzičarima. U njegovoj pojavi nije bilo foliranja i nadmenosti, bio jednostavan i direktan. Nakon što je Radio Niš ugašen udruženom zločinačkom organizacijom beogradskih i niških mediokriteta koji su u tome videli način da se dodvore političarima iz prestonice, Kosta je, baš kao i mnogi, morao da ode. Poslednjih godina se bavio prodajom instrume-

nata i muzičke opreme i, za divno čudo, "Novembar" je svirao više nego ikad.

Niš se nikad nije odužio Kosti. To je, prosto, fakat. "Novembar" je, de facto, bio institucija grada, ali ljudi koji su se u tom gradu nešto pitali slabo su marili ne samo za istaknute bendove, nego i rokenrol kao takav. Osim toga, muzika koju je "Novembar" svirao bila je muzika pobune, a to nikako ne može da se spusti u vaćaroški glib dnevne politike. A stari panker Kosta svakako nije bio neko ko će zarad sitnog čara da se slizava sa polupismenim političarima operisanim od sluha. On je furao svoju priču, tvrdoglavo živeo svoju muziku, istrajavao u svom buntu i neprilagođenosti... Poslednjih godina u Nišu sam ga viđao svud, kao duha, veliki, dobroćudni momak u rokerici i sa tragovima sede u kosi. Dolazio je na koncerte mladih i neafirmisanih bendova, družio se s muzičarima i umetnicima, sreli bi se tako u prolazu, u "Black Stage"-u, "Feedback"-u, u Kazandžijskom sokačetu, periferijskim birtijama... Kao da nismo živeli u Nišu, nego u nekoj staroj pesmi "Azre".

Iako se sećam tačno te 1994. i "Irene" na talasima Radio Beograda, ne mogu nikako da se setim kada sam poslednji put sreo Kostu. A srećali smo se po gradu relativno često. Otišao je iznenada, bez najave, bez pozdrava... Ali muzika ostaje. I sasvim sam siguran da će Kosta i "Novembar" tek ponovo biti "otkriveni", da će, kako vreme prolazi, ono što su snimili dobiti na težini.

Ostaje žal što nas je jedan od najvećih niških rokera napustio tako rano...

Tako mlad i tako čist.

Dok pišem ovaj tekst, još čujem njegov glas, kako mi iz neke nebeske kontrolne sobe poručuje: "Dekso, nemoj da si opet izašao iz studija dok ne spustim regler..."

Džez kao moderna umetnost

U teoriji džez postoji uhodano shvatanje o postojanju razlike između „tradicionalnog” i „modernog” džez. Ova distinkcija je svojevremeno imala svoje opravdanje, bez obzira na krutost i arbitrarnost koje ovakve kategorizacije povlače za sobom. Međutim, gledajući iz današnje istorijske perspektive, moguće je genezu džez posmatrati na elastičniji i radikalniji način. Naime, moguće je pokazati da je džez moderna umetnost par excellence.

Moderni impuls inherentan je džezu od njegovog početka. Počevši od Luja Armstronga koji je, sredinom dvadesetih, džez kao strogo ansambalsku muziku pretvorio u umetnost soliste (njegovi čuveni „Hot Fives” i „Hot Sevens” snimci) i time otvorio novu epohu u razvoju džez sa dalekosežnim posledicama, ili Lestera Janga čije su improvizacije tekle preko ranijih ortodoksnih dvočetvrtinskih i četvoročetvrtinskih podela, nagovestivši revoluciju bibapa, razvoj džez nedvosmisleno razotkriva stalnu težnju da se destruiira sve ono što bi se na bilo koji način pojavljivalo kao etablirano, integrisano i asimilovano. Imperativ „novog” jedna je od konstanti džez. Njega odlikuje velika stilska raznovrsnost, velika brzina kojom su se različite ideje smenjivale, često negirajući jedna drugu. Sve to ukazuje na kritički, bitno moderni, potencijal ove muzike koji nije bio isključivo vezan za formalno-estetske razloge, već je stalno odražavao i pratio svaku etapu društvene istorije crne populacije u Americi. Svaka stilska formacija džez (i bluz) direktno je proizašla iz specifične društvene i psihološke reakcije američkog crnca na belu Ameriku. Na primer, tek sa oslobođenjem crnaca od ropstva mogli su nastati bluz i džez. U

suprotnom, crnac bi i dalje pevao radne pesme i spirituale. Masovni egzodus crnaca u severne industrijske centre koji je počeo oko Prvog svetskog rata uticao je na stvaranje klasičnog i urbanog bluz i preselio džez na sever zemlje (prvo u Čikago, a zatim u Njujork). Samo deceniju ili dve kasnije, narasla crna srednja klasa poželela je asimilaciju, ne samo da nestane unutar bele Amerike, već i da iz svoje egzistencije zauvek izbriše sve aspekte afroameričke kulture. Kao rezultat takve društvene svesti nastao je konformirani bigbendovski swing – prvi stil džez koji je uplovio u mirne i mlake vode glavnog toka američke kulture. Za razliku od malih, uglavnom neformalnih sastava koji su pružali dovoljno širok prostor da se veliki solisti swinga u potpunosti izraze ili „ispričaju svoju priču”, bigbendovski swing se toliko udaljio od autohtonih crnačkih izvora iz kojih je, nema sumnje, potekao, da se na kraju pretvorio u komercijalnu američku plesnu muziku, toliko aranžiranu da je gušila svaki spontani individualni izraz. Bigbendovski swing je, takođe, za crnačku srednju klasu predstavljao jedinu preostalu vezu sa bluzom, a za njene bele uzore jedini prihvatljiv stil džez. Međutim, ove konstatacije ne važe za Elingtona (tipičnog crnca iz srednje klase, što je, u kontekstu ovog razmatranja, paradoks ili svojevrsna anomalija!), koji je u svoje kompozicije inkorporirao njuorleanske i/ili južnjačke uticaje i rekreirao ih pod novim instrumentalnim i harmonskim uslovima, transformišući plesni bend u pravi džez orkestar, kao ni za teritorijalne bendove sa jugozapada zemlje, pre svega Motenov, „Blue Devils” Voltera Pejđža i Bejsijev, jer je njihova muzika direktno potekla iz jake bluz tradicije. A tokom četrdesetih, kako je crnac kritičnije i samosvesnije počeo da shvata svoj položaj u američkom društvu, i kao reakcija na

etablirani swing, svet džez su uzdrmale radikalne ritmičke i harmonske inovacije subverzivnog i nekonformističkog bibapa, dok je borba crnaca za građanska prava uticala na razvoj, u nekim slučajevima, militantne avangarde šezdesetih. Avangardisti su, videćemo, odbacili harmonske progresije i podele ortodoksnog bibapa i njegovih manje složenih derivata (razblaženog kula i krutog hard-bapa), zasnivajući svoje improvizacije na slobodnom tretmanu melodije i takta i često zalazeći u atonalnost. Gorenavedena dinamičnost i mobilnost stilske sukcesije džez ukazuje da je muzika crnog Amerikanca, u svojim autentičnim manifestacijama, od samog početka bila sposobna da se odupre stalnom i namernom razblaživanju crne srednje klase i upornim pozivima na zaborav glavnog toka društva, jer su njene tradicije negovale i razvijale oni crnci koji se nisu stideli svog etničkog i kulturnog identiteta. Verovatno je takav antiasimilacioni društveni i estetski stav podstaknut podređenim i marginalnim položajem crnca u društvenoj hijerarhiji Novog sveta i nepopustljivom i rigidnom segregacionom politikom američke administracije. A aktivan prezir koji su, sve do otprilike kasnih pedesetih, prema džezu pokazivale američka intelektualna elita i crna buržoazija, još jednom ukazuje na njegovu supkulturnu, bitno modernu suštinu. Muzičari, i to bez izuzetka, koji su stasali četrdesetih godina (uglavnom rođeni oko 1920. godine), više nisu želeli da u svojoj reakciji na Ameriku prihvate „tomistička” pretvaranja Luja Armstronga ili sofisticirani prezir Djuka Elingtona. Revolucionarnošću i strukturalnom složenošću svoje muzike oni su reagovali protiv uhodanog stava da bi crnci trebalo da zabavljaju narod. Mladi muzičari četrdesetih počeli su da razmišljaju o sebi kao o ozbiljnim muzičarima,

čak umetnicima, a od svoje publike su tražili punu pažnju i koncentraciju. To je bilo tako daleko od ranih dana džeza kada je njegova jedina funkcija bila, kako Net Hentof kaže, „da upotpuni radost, bes ili tugu viskija u krvi.“

Iz takvog duha vremena iznikao je i prvi „moderni“ stil džeza – bibap. Namerno oštar, anti-asimilacioni zvuk bibapa grunuo je na gluve i preneražene uši srednjeklasne, ušuske Amerike „bejbi buma“. Teško je bilo pomiriti ozbiljnost, prodornost, oštrinu, brzinu, dinamičnost i tehničku ekspertizu bapa sa uhodanom slikom veselog Rastusa koji nosi tomističku masku. Ba peri su svojim stavovima, ponašanjem i muzikom (uz koju ne samo da niste mogli plesati, već je ples bio i zabranjen) dosledno razotkrivali svu hipokriziju posleratne Amerike. Njenim monolitnim idejama o demokratiji, porodičnoj sreći i zdravlju nacije, suprotstavili su svoj nezavisni, urbani, nekonformistički životni stil i tzv. „heroinsku kugu“ koja se doslovno preko noći pretvorila u svojevrsnu pandemiju u populaciji muzičara i tvrdokornih sledbenika bapa (nemoć je preceniti ulogu heroina u oblikovanju karaktera prvog „modernog“ stila džeza). A obe konfrontacije, bez obzira koliko različite po svojim posledicama, imale su isti cilj: da osiguraju radikalnu separaciju ovih umetnika od zlokobne i sive fasade establišmenta kojeg je „umetnički“ reprezentovao glukozni komercijalizam belih swing orkestrara. Čarli Parker, Dizi Gillespi, Keni Klark, Telonijus Monk i ostali mladi muzičari koji su se okupljali u klubu „Minton’s“ svesno su i namerno stvorili muziku prevratničke prirode, verujući, doduše sasvim naivno, da belci neće moći da je sviraju i slušaju. Njihova muzička koncepcija je zaista bila radikalna, jer je dotakla svaki aspekt džeza. Oni su doslovno izvrnuli džez naopačke, rugajući se celokupnoj ikonografiji predratnog doba koje je svojim uža snim ishodom otkrilo svu svoju trulost.

Ova avangardna kretanja dostići će svoj zenit početkom šezdesetih kada će detronizacija harmonije, takta i temperovane lestvice označiti tr

ajnu potrebu da se razbiju sva ograničenja, kako bi se bar u stvaralačkom procesu zahvatio utopijski horizont slobode. Sloboda (od) muzičke forme bila je umetnički izraz volje za društvenim oslobođenjem. Već u muzici najznačajnijih protagonista prvog i drugog talasa avangarde (Orneta Kolmena, Sesila Tejlora, Džona Koltrejna, Alberta Ajlera, Arčija Šepa i njihovih mladih sledbenika), uočavamo trajnu tendenciju progresivnog zanemarivanja forme na račun solističke i ansambalske slobode. Budući da je forma skoro potpuno otvorena, izvođači su ti koji određuju zvučni protok. Njima je prepušten visok koeficijent izbora u načinu ostvarenja predloženog „tematskog“ materijala ili modela izvođenja. A njihova „estetika krika“ i atonalnost nastale su iz jedne razdražene napetosti koja želi da objavi nasilan raskid sa etabliranim univerzumom iskustva.

Globalna kritička svest koja je svoj vrhunac dostigla 1968. godine polako je jenjavala, da bi skoro nestala sredinom sedamdesetih. Po mom mišljenju, konačni neuspeh radikalnih i društvenokritičkih pokreta šezdesetih nije isključivo bio uslovljen njihovom zjapećom heterogenošću, već i sposobnošću multinacionalnog kapitala da amortizuje sve kritičke alternative. Na ime, avangarda je sačuvala vitalnost i snagu sve dotle dok procesi integracije i asimilacije u američkom društvu nisu uspeli da neutrališu skoro sve opozicione i čak militantne aktivnosti tzv. „Crne svesti“ i njenih belih radikalnih pristalica, ili bar da ih izoluju i bace na margine društvenog života. Crnoj srednjoj klasi i crnoj buržoaziji, koje su, kako je naznačeno, uvek težile da „nestanu“ u beloju Americi i da što više „izbele“ crnu kulturu ili da je prosto zaborave, konačno je ispunjena želja – ušle su u mlaku

sigurnost glavnog toka Amerike, pa makar i kroz sporedna vrata. Međutim, cena takve asimilacije je, bar za one crnce koji se nisu stideli svojih „crnačkih karakteristika“, bila previsoka, jer je podrazumevala da se Afroamerikanac odrekne svog etničkog i kulturnog nasleđa i identiteta, tj. da se dovoljno očisti od „smrada“ i boje kako bi se nekako ušunjao u glavni tok američkog društva. To je, dalje, uslovalo proces kulturnog nivelisanja koje ima za cilj gušenje opozicionog i subverzivnog karaktera crnačke kulture i stvaranje iluzije da postoji samo jedna, zvanična kultura. Tako je džez, kao umetnost „kritičnih“ grupa sa stanovišta establišmenta, preobražen i prilagođen hegemonističkom ideološkom aparatu glavnog toka i njegovim standardima.

Sličnost sa društvenim položajem swinga sasvim je očigledna. Džez je po drugi put u svojoj istoriji uplovio u mlake i ustajale vode glavnog toka. A uskoro će se pojaviti, uz retke izuzetke, i džez muzičari koji će komotno zakoračiti u bezlični sindrom formalne američke kulture. Drugim rečima, džez će, nekad moderan, tj. subverzivan i antiasimilacion, sedamdesetih godina postati sastavni deo kulturnog establišmenta, od čijeg će rasparčavanja profitirati svi oni koji na videlo iznose samo klinički očišćenu sliku crne Amerike.

Konfiguracija koja i dalje radi

Fitter, happier

More productive

Comfortable

Not drinking too much

Regular exercise at the gym, three days a week ...

RADIOHEAD

Ove godine navršava se 20 godina od izdanja epohalnog trećeg albuma benda Radiohead "OK Computer". Povodom toga, bend je najavio luksuzna reizdanja u svim živim formatima sa neobjavljenim pesmama i slikama pod nazivom "OKNOTOK". S obzirom na to da je u pitanju bend koji nimalo ne pati od nostalgije i čak pesmu koja ih je proslavila ("Creep") svira jednom u 10 godina i to preko kurca, teško je ne zapitati se zašto su se odlučili na ovakav korak. Zbog čega je ovaj album bitan svetu ali i samom bendu?

Sredinom devedesetih Radiohead su bili osrednje uspešan bend. Njihov prvi album ("Pablo Honey", 1993) obilato se oslanjao na aktuelni britpop sa jedne i light varijantu grandža sa druge strane. Iznedrio je pored pomenute "Creep" još par solidno uspešnih pesmica ali su predviđanja bila da će bend iz Oksforda ostati ubogi one hit wonder, zauvek zaglavljen u stihovima "And I wish I was special/You're so fuckin' special". Padanje tih prognoza u vodu usledilo je već sa narednim "The Bends" (1995), kojim je bend otišao korak dalje u promišljanu svog gitarskog zvuka koji je dao širinu muzici ali i stidljivo uveo klavijature u koncept na uvodnoj "Planet Telex". Pevač Thom Yorke

nikada nije krio svoje simpatije prema R.E.M-u pa je i njegova lirika na ovom izdanju dobila kriptičnost i slojeve koji se nisu mogli naći na debiju. Iako su i dalje vukli nesrećnu etiketu britpopa bilo je jasno da ovaj bend može mnogo više od toga. Nasuprot testosteronskom sveprisustvu Liama Gallaghera i ostalih britpop frontmena, Yorke je sa sobom vukao oreol melanholijske koji je levitirao iznad njega i tako postao svojevrsni idol onih, pomalo asocijalnih, čudaka zaronjenih u knjige. Kruna te novopotentirane anksioznosti došla je u vidu pesme "Street Spirit (Fade Out)" i posebno spot za istu. Temelj je bio postavljen...

Naredne 1996. godine sve je išlo po planu. Bend je dobio dobar budžet od izdavačke kuće za snimanje trećeg albuma, popularnost u Americi je rasla pa su ih poslali na turneju da sviraju kao predgrupa (pazite sad) Alanis Morissette koja je obožavala "The Bends". Thom Yorke se nedavno prisetio tog iskustva: "Glavno sećanje na taj period mi je da sam svirao beskrajne deonice na orguljama očajnim tinejdžerkama. Zapravo sam poprilično uživao u tome". Negde na toj turneji je novi album u stvari i dobio ime. Bend je u autobusu slušao radio adaptaciju "Autostoperskog vodiča kroz

galaksiju" i u jednom trenutku Zaphod Beeblebrox kaže: "OK kompjuteru, želim punu manualnu kontrolu". Tako je izdanje prvobitno zvano "Ones And Zeroes" i "Your Home May Be at Risk If You Do Not Keep Up Payments" dobilo svoje konačno ime "OK Computer". Radiohead su od starta znali da ne žele da snime "The Bends 2", pa su se povukli u šumu i snimili album sa čudnim napravama: električnim klaviirom, glokenšpilom, čelom, melotronom... Kuća u kojoj su snimali postala je, kako sami kažu, audio laboratorija a ne studio. Ipak, ekipa iz izdavačke kuće nije baš bila oduševljena novim zvukom. Procene prodaje su od milionskih brzo spale na ispod 500.000, a američki izdavač Capitol je album ocenio kao "samo-ubistvo karijere".

Kada je album konačno objavljen 21. maja 1997, nastala je pometnja. Nijedan album još od ultra dosadnog "Sgt. Peppera" iz 1967. nije dobio toliko jednoglasne pohvale kritičara i publike. Nick Kent iz Mojo magazina napisao je: "Možda će neki prodati više primeraka, ali kladim se da će se za 20 godina na 'OK Computer' gledati kao na ključnu ploču godine". I zaista, here we are. Vrlo brzo se odomaćilo da je reč o konceptualnom albumu. Ipak gitarista i

multiinstrumentalista Jonny Greenwood iskreno je objasnio: "Mislim da naslov i kompjuterski glas u jednoj pesmi ("Fitter Happier") ne čine konceptualni album". Međutim, cela ta priča dovela je do toga da se album sluša od početka do kraja i da uprkos svojoj eklektičnosti funkcionise sjajno kao celina isto koliko je svaka pesma ponaosob mikro univerzum za sebe.

Koja pesma će postati singl bilo je manje bitno. A pošto su devedesetih singlovi bili "pod moranje", sa ove ploče bilo ih je četiri: "Paranoid Android", "Karma Police", "Lucky" i "No Surprises". Prvi je svojom dužinom i netipičnim zvukom za radio preplašio mejnstrim puritance, drugi je spustio loptu i provezao Yorka na zadnjem sedištu praznog automobila, treći je inspirisan ratom u Bosni, a poslednji je u jednom kadru skoro udavio Yorka uz zvuke metalofona. Album otvara klaustrofobična "Airbag" o preživljavanju automobilske nesreće mada je naslov odabran kao referenca na iluziju o bezbednosti. Inspiracija za muziku bio je DJ Shadow koji je godinu dana ranije objavio svoj "Endtroducing..." "Exit Music (For a Film)" i jeste bila upravo to: odjavna špica za film "Romeo + Julija" i stvar koja verovatno najviše miriše na smrt. "Electioneering" je nešto najpribližnije klasičnoj rok numeri na albumu, a na momente komična "Subterranean Homesick Alien", čudna priča o otmici vanzemaljaca uz referencu na Boba Dylana. "Let Down" je himna apatije, a "Climbing Up the Walls",

sigurno jedna od najboljih pesama na albumu, inspirisana Yorkovim radom u mentalnoj instituciji. Album zatvara najsporija "The Tourist", za koju je Thom dobio inspiraciju gledajući američke turiste u Francuskoj: "Svuda su žurili, baš kao i mi na albumu. Non-stop je moralo da se dešava nešto. Zato sam i odabrao tu pesmu za kraj, to je poruka samom sebi da usporim".

"Ok Computer" je album koji je zauvek upisao Radiohead u muzičku istoriju. Bukvalno ne možete naći listu najboljih albuma bez njega, varira samo pozicija. U korenu je isekao britpop šablone koji su već postajali memljivi i ponudio svetu malo drugačiju viziju sveta, onu realniju. Izgubljene ljubavi zamenili su negativci savremenog doba: banke, prozak, vijagre, lažni sjaj predgrađa, monoton posao... Ukoliko biste, kao u nekom filmu, mogli da stanete na sredinu Trafalgar skvera i skoncentrišete se tako da u sveopštem žamoru možete da čujete pojedinačne razgovore i misli ljudi u radijusu od kilometar, dobili biste ovaj album. Cela ta atmosfera je najbolje sadržana u "Let Down", za koju i bend kaže da je bila idejni postulat celog izdanja, i "No Surprises", gde stihovi "I'll take a quiet life/ A handshake of carbon monoxide/ No alarms and no surprises" govore dovoljno.

Sudbina Radioheada nakon ovog izdanja bila je neizvesna. Neki su očekivali da će snimiti "OK Computer 2", neki da neće moći da ga nadmaše nikad, a oni su, kao i uvek, radili po svome i

otišli korak dalje snimivši maestralni "Kid A", nakon čega su ljudi pestali da prognoziraju i pustili ih da na miru postanu Pink Floyd novog doba. Sada, 20 godina kasnije, Radiohead je jedan od najvećih i najcenjenijih bendova na planeti sa samo jednim slabim albumom (debi "Pablo Honey"). Godišnjica je prilika da se podsetimo trećeg kulturnog albuma (iako on zapravo nikad nije ni bio zapostavljen), da se kolekcionari obraduju reizdanjima i da se u svet puste tri neobjavljene pesme iz tog perioda. Ne rade to oni zbog manjka slave ili para, to imaju. Verujem da to rade zbog fanova i delimično zbog sebe jer im je drag album. Sa druge strane, iako manifest svog vremena, "OK Computer" je u sebi sadržao i predskazanje tehnološki apokaliptične alijenacije nadolazećeg 21. veka, koja se pokazala kao istinita i zato je ovaj album aktuelan, svež i mora se slušati i dan danas.

Piše: Ivana I. Božić

In memory of Chris Cornell (1964 – 2017)

Glas generacije

otplovio ka "uzvišenoj istini"

*Maybe you and I one day will finally choose
A higher truth*

"Higher Truth" - Chris Cornell

Glavni "arhitekta" grunge pokreta tokom devedesetih i jedan od najboljih rok vokala na sceni, Chris Cornell, odlučio je da 17. maja, nekoliko časova nakon nastupa Soundgardena u Detroitu, okonča svoj život. Vest o smrti "glasa generacije", kako su ga nazivali, gotovo mesec dana punila je novinske stupce, a onda, kao što to obično i biva, potonula u more minulih dešavanja.

Tokom devedesetih, u svetu koji nije bio omeđen sankcijama, cool je bilo slušati i svirati grunge. Era vladavine thrash metala bila je već uveliko na izmaku, a novi muzički izraz polako je osvajao svet. To je bilo vreme kariranih košulja i zlatno doba bendova Nirvana, Pearl Jam, Alice in Chains, Soundgarden... U trenutku kada su nezaustavljivo stremili ka vrhuncu slave, jedno povlačenje oroza pokrenulo je mehanizam Pandorine kutije sudbina grunge frontmena. Već 1994. godine u legendu je otišao Kurt Cobain, frontmen Nirvane, a naredne dekade (2002. godine) pridružio mu se i Layne Stanley, frontmen benda Alice in Chains. Niti sudbine, sredinom maja ove godine, obavile su se i oko vrata frontmena Soundgardena, Chrisa Cornella. Jedini koji i dalje odoleva je frontmen benda Pearl Jam, Eddie Vedder, poslednji od četiri velika kralja grunge muzike.

Bilo je prilično neizvesno kojim putem će krenuti pomalo depresivni klinac prodorno svetlih očiju kada je sa devet godina, u podrumu kuće u kojoj je živeo, pronašao vinile legendarnih The Beatles. Jedno je bilo sigurno – biće to put muzike. Ali, niko nije mogao ni da pojmi da će taj isti klinac jednog dana biti jedan od najvećih muzičara i predstavnik tada novog žanra koji je, u kasnijim godinama, svojim stvaralaštvom čak uspeo da prevaziđe; da će sa tri legendarna benda prodati

širom sveta preko 30 miliona ploča, dobiti Gremi nagradu i kao pevač, kompozitor, gitarista i tekst-
opisac, biti nominovan za Zlatni globus...

Proboj iz anonimnosti započeo je u Sijetlu kada je bend Soundgarden 1989. godine potpisao ugovor sa velikom izdavačkom kućom i na taj način utro put mnogim bendovima, pre svega iz žanra, koji su zavladaali muzičkom scenom. Nakon sedam studijskih albuma napravili su pauzu, a veliki povratak na scenu usledio je 2010. godine turnejama širom sveta i studijskim izdanjem naslovljenim "King Animal".

Stvaralačka iskra neprekidno je terala na eksperimentisanje i Cornell 1990. godine započinje svoj projekat Temple of the Dog, zajedno sa, kako će se kasnije ispostaviti, budućim članovima sastava Pearl Jam. Krajem devedesetih Cornell objavljuje svoj prvi solo album "Euphoria Morning", a već narednog milenijuma, sa tri člana benda Rage Against the Machine, započinje rad sa supergrupom Audioslave. Pored platinastih tiraža prva tri albuma i rasprodatih svetskih turneja, Audioslave se upisao u istoriju kao prvi američki rok bend koji je svirao na velikom besplatnom koncertu na Kubi tokom Kastrove vladavine.

Chris Cornell svoj doprinos dao je i u filmskoj muzici, te će tako zauvek ostati upamćen kao jedan od autora koji je napisao i izveo "You Know My Name", naslovnu numeru za "Casino Royale", jedan od filmova iz Džejs Bond franšize. Svoj trag Chris je ostavio u u filmovima "The Avengers" ("Live to Rise"), "12 Years A Slave" ("Misery Chain") i "Machine Gun Preacher" ("The Keeper", 2012. godine nominovanu za Zlatni globus).

Solo album "Higher Truth", ispostavilo se sada, bio je neka vrsta oporuke, zaveštanja svetu. Na nastupu Soundgardena u Fox Theatru u Detroitu,

17. maja ove godine, Chris Cornell od publike se oprostio obradom pesme "In My Time of Dying" benda Led Zeppelin. Ubrzo potom, Cornell je počinio samoubistvo vešanjem u svojoj hotelskoj sobi.

Zbog toga što je Cornell godinama patio od depresije, socijalne fobije (i svojevremeno zavisnosti od droge i alkohola, od čega se izlečio 2003. godine), nakon vesti o njegovoj smrti počelo se sa spekulacijama da se predozirao lekovima. Najveći zagovornik ove teze bila je njegova supruga Vicky Cornell, koja se, inače, poslednja čula sa njim neposredno pre samoubistva. Mesec dana nakon pevačeve smrti, kada je sa naslovnica svih prestižnih svetskih medija skliznula vest o smrti Chrisa Cornella, pojavili su se napisi o spornom toksikološkom izveštaju. Pevačeva žena Vicky i dalje veruje da je uzrok čudnog ponašanja njenog, sada već preminulog, supruga, terapija lekovima koje je tih dana Chris koristio. Ona je i izjavila da je, kada se čula sa Chrisom nakon koncerta, on govorio nerazgovetno i da joj je rekao da je "možda uzeo pilulu-dve više ativana" (ativan je lek za anksioznost koji se često daje bivšim zavisnicima, za njega se zna da može u pojačanim dozama promeniti mentalno stanje i dovesti do paranoidnih ili suicidalnih misli, nerazgovetnog govora i umanjene moći rasuđivanja). Toksikološki nalazi i analize pokazali su, međutim, da lekovi koje je pokojni pevač koristio protiv glavobolje i depresije, nisu uzrokovali njegovu smrt.

Svojim glasom bogatog raspona, sa blues i grunge primesama, mogao je da dočara i bol i sreću. Za mnoge, Chris Cornell je bio i ostaće, ni rok, ni grunge zvezda, već jedan od najvećih muzičara svih vremena koji će nastaviti da živi kroz svoju muziku, svaki put kada neka od njegovih setnih melodija dopre do nas preko nekog plejera.

Piše: Ivana I. Božić

Kontras - Smrt svetu (Mascom Records, 2017.)

Smrt svetu živeo svet

Malo niških mladih bendova može se pohvaliti činjenicom da su uspeli da svoj drugi album izdaju za jednu od eminentnih domaćih izdavačkih kuća. Ska pank sastavu Kontras to je pošlo za rukom i oni su uspeli da svoj drugi album objave za beogradski Mascom Records.

Možda u bilo kojoj drugoj zemlji ovako nešto ne bi bilo čudno, ali u Srbiji je skoro sve, pa i muzika, nažalost, podeljena na mainstream „beogradskog pašaluka“ i underground ostatka Srbije. U duhu svog imena (Kontras – kontra pravac u odnosu na muziku ali i život, prim. aut.) ovaj bend porušio je dugogodišnji tabu koji vlada na muzičkoj sceni.

Krajem 2012. godine u Nišu je nastao jedinstven bend koji kombinuje ska i pank zvuk i peva o svakodnevicu običnih ljudi. Svoj prvi album „Grad“ izdali su za online etiketu Balkanrock records 2014. godine. Tokom godina bend je menjao postavu a trenutno Kontras čine: Milan Stevanović, Aleksandar Mitić, Petar Milošević, Edin Radončić, Lazar Nikolić i Ilija Stanković.

Album „Smrt svetu“ dosta je zreliji od svog prethodnika. I dok je „Grad“ mahom razigran i šaljiv, pun neopterećujućih tema o drugarstvu, pivu, ulici (s izuzetkom rodoljubive pesme „Ostajte ovde“ Alekse Šantića, koja u aranžmanu Kontrasa zaista deluje moćno), „Smrt svetu“ predstavlja pobunu protiv ove naše uspavane i izmanipulisane stvarnosti, nepravednog sistema koji nas guši, života koji je sveden na puko preživljavanje i borbu za zdrav razum. Jer pank jeste i oduvek je bio pobuna i poziv mladima da se osveste, prepoznaju manipulatore i izbere se za vrednosti kakve su čast, drugarstvo i data reč. Jasna poruka izbija iz svake pesme, iz svakog teksta rasterećenog preterane estetike, svedenog na gotovo ispovedni, prijateljski nivo. Muzika nije u ulozi pukog dekora, ona diktira ritam, a ska vuče na ples koji je satkan od pokreta i slobode. Iskrenim poznavaočima pank kulture naziv albuma impliciraće sećanje na pravoslavni fanzin „Smrt svetu“, pokrenut 1994. godine, koji izdaju monasi, inače bivši pankeri, (prema njihovoj teoriji, i pravoslavni hrišćani i pankeri su u pobuni protiv sveta, njegove ispraznosti i izveštačenosti, prim. aut.) manastira svetog Germana Aljaskog u mestu Platina kod San Franciska. Fanzin još uvek izlazi i distribuira se na pank svirkama i u underground klubovima. Postoji i verzija fanzina na srpskom jeziku u izdanju manastira Studenica i Svete gore. U osnovi, album „Smrt svetu“ i jeste svojevrsna pobuna i poziv na buđenje iz nametnutog uspavanog, sistemu jednog čoveka podređenog sveta.

Za vizuelni dizajn albuma bio je zadužen niški ilustrator i strip crtač Predrag Stamenković.

Muziku i tekstove pisali su zajedničkim snagama gitarista i pevač Milan Stevanović i basista Aleksandar Mitić, dok su montažu albuma uradili Predrag Stamenković i bend Kontras.

Tužna, univerzalna biografija fabričkih radnika u Srbiji, „Radnička pesma“, otvara album. Fabrička jutro sa gorkim ukusom u ustima i mirisom nepravde. Sledi je kontroverzna „AV!“ za koju je snimljen i video-spot u produkciji samog benda (montažu je radio basista Aleksandar Mitić). „AV!“ predstavlja jedno od razmišljanja članova benda o našoj dugogodišnjoj stvarnosti gde su politika i političari bukvalno okupirali sve medije i pretvorili ih u šoubiznis oruđe za sticanje profita. Članovi Kontrasa su, inače, poštovaoci pank stare škole i nekako je logično da se ovakva pesma nađe na albumu. I hipsteri, nova supkultura razmaženih buntovnika iz udobne fotelje maminog i tatinog doma, dobili su posvetu u vidu pesme „Ajfon 6“.

Među pesmama posebno se izdvaja i autobiografska „Frankfurt“, koja govori o mislima i osećanjima našeg čoveka u ovom gradu, a tu su i ljubavno-spoznajne ode omiljenom piću, „Rakija“ i „Sasvim obična priča“ (interno prozvana „Rakija 2“). Nijedan muzičar, a posebno iz ovog žanra, ne može da bude ravnodušan prema stanju društva u kojem pravi muziku. Otud i retoričke „Šta se desilo“ i „Zašto“. Jedina koja malo odskaka po senzibilitetu, i vuče u rege, jeste „Više me nema“.

Iako je sam naziv albuma na prvi pogled destruktivan, sve pesme, gledane kao celina, šalju jasnu pozitivnu poruku i zagovaraju pozitivan stav prema životu. A ovi momci i te kako vole život i sve one male stvari bez kojih bi on bio dosadan.

Piše: Ivana I. Božić

The Bloody Earth - Inevitable (Miner Records, 2017.)

Funeral doom na niški način

Muzička scena Niša obiluje predstavnicima skoro svih žanrova a pre gotovo dvadeset godina iznedrila je jedinstven bend ne samo u gradu već i u celoj zemlji – The Bloody Earth, koji su tek prošle godine održali prvi javni nastup u svojoj karijeri.

The Bloody Earth su unikatan slučaj na domaćoj muzičkoj sceni, ne samo u pogledu žanra već i zbog same svoje biografije. Nastali su pre dve dekade u najvećem gradu na Nišavi, u vreme kada je bend tog kalibra bio zahtevan ne samo po pitanju okupljanja članova, već i po pitanju javnih nastupa. Pioniri nacionalne death doom scene, The Bloody Earth, nastali su, sada već davne, 1995. godine. Bend je radio do 1998. godine, da bi nakon toga usledila duga pauza. Deo članova, predvođen osnivačem benda Goranom Mladenovićem Zizijem, nastavio je neko vreme da stvara u još jednom autentičnom niškom bendu, Duh predaka. Iz prvog perioda, The Bloody Earth ostavio je za potonje generacije album *Requiem Of Weeping Souls*, koji je 1996. godine objavljen za kragujevačku etiketu Butcher Sound.

Albumom *Inevitable*, doomeri The Bloody Earth nastavljaju tamo gde su stali pre gotovo dve dekade. Vraćaju se na scenu sa postavom podmlađenom novom krvlju i sa zvaničnim izdajanjem koje potpisuje nezavisna domaća izdavačka kuća – Miner Records. Pored gitariste Gorana Mladenovića Zizija i bubnjara Vladana Kitanića, koji su deo prvobitne postave, The Bloody Earth čine i Marko Tričković na basu i vokalu, Strahinja Đorđević na gitarama i Nikola Zlatković na orguljama i klavijaturama.

U suštini, bend je ostao veran svojim doom /death korenima kada je zvuk u pitanju. Pazilo

se gotovo na sve kako bi dojam predanom slušaocu bio ugodan (iako je kod dooma to ipak relativno). Iako je dobra stvar što je domaća scena dobila jedno ovakvo izdanje, prava je šteta što ovaj album svetlost dana nije ugledao u nekoj od zemalja severne ili zapadne Evrope.

Turobna atmosfera, od prvog do poslednjeg minuta, kojom odiše album *Inevitable* osvojiće srca i najtvrdokornijih doomera. Onima koji su navikli na malo vedrije note, preslušavanje ovog albuma u početku može biti pravi podvig ali, istovremeno, preti i da dovede u zabludu u pozitivnom smislu jer ovakav album ljubomorno bi poželela i najveća imena u okviru žanra. Međutim, slušaocima nenaviknutim na ovakav zvuk *Inevitable* može biti težak za slušanje. No, ako se zanemari činjenica da se nekome dopada ili ne dopada ovaj žanr, pred nama je jedno zrelo, temeljno i zaokruženo delo. U nepunih sat vremena stao je čitav jedan svet uvijen u tamu; skladno uklopljene deonice orgulja, gitara i bubnja, teške i lepljive poput naftne mrlje koja

se lenjo proteže duž velike vode, temeljno izbalansirani snaga i atmosfera zaokruženi su growl vokalom.

Za produkciju je bio zadužen Vladimir Milosavljević, čovek koji stoji iza Associated Act studija u Nišu. A kako ovo nije materijal koji se sreće svaki dan u radu, Milosavljević je majstorski uradio svoj posao, u stilu "ničega previše, ničega premalo", i očuvao estetiku ovog albuma.

Kompaktan materijal uobličena je tako da svih šest pesama, koliko ih ima na ovom izdanju, drži kao teško odvojivu celinu. Pesme se nadovezuju jedna na drugu poput niza teških talasa koji u svom ritmu hitaju ka obali, što posebno dočarava "Thou Devour The Sea". Jednostavno, posle ovakve muzičke bombe, retko ko ostaje ravnodušan; "I Am Doom" bukvalno to i ilustruje. *Inevitable* je upisao The Bloody Earth ne samo u muzičku istoriju Niša, već i muzičku istoriju cele regionalne metal scene. I ostaje nada da do narednog izdanja ovog benda nećemo morati da čekamo dvadeset godina.

Prevod broja: Niška Banja

THE SPA OF NIŠ

*Spa of Niš got
Hot springs water
So the home boys
Won't be bother'd*

*Spa of Niš got
Famous street lights
Working all day
Switch off at nights*

*Spa of Niš got
Hot springs waters
That cure ladies'
Stomach problems*

*One, two, three, four
Five, six, seven
Seven, eight, nine
Ten, eleven*

*Nine, eight, seven
Six, five, shake it
I got somethin'
You ain't take it*

*Home boys from Niš
Never fake it
With no brandy
Cannot make it*

*With no brandy
Cannot make it
And young ladies,
We must say it*

*One, two, three, four
Five, six, seven
Seven, eight, nine
Ten, eleven*

*Nine, eight, seven
Six, five, shake it
I got somethin'
You ain't take it*

Preveo: Aleksandar Blagojević

Uprava

Studentski centar Niš, Ustanova za standard
studenata Republike Srbije
Velikotrnovska 2
www.scnis.rs, info@scnis.rs
tel/fax 236-686,226-487,231-339

Studentski dom - Paviljon I i II i Linijski
restoran - Topličina 1

Studentski dom - Paviljon III i Linijski
restoran - Velikotrnovska 2

Studentski dom - Paviljon IV i Linijski
restoran - Gradsko polje bb

Aperto - studentski klub na Fakultetu
umetnosti

Bridge caffe - studentski klub na
Građevinsko-arhitektonskom fakultetu

House caffe - studentski klub u zgradi
Uprave Studentskog centra Niš

